

EBBA BJÖRKENHEIM-BJÖRKMAN

1844-1898

Ett kvinnoöde

Sammanställt och berättat av

Christina Zetterberg

INNEHÅLL.

Förord	s 2
Finland	s 2
Ebba och Axel	s 7
Görvåln	s 9
Barnen	s 12
1870-talet	s 16
Stockholm - och Europa	s 20
Brev	s 21
Stockholm 1886	s 28
Anna	s 30
Albert	s 31
Sofias död - arv	s 35
Thyra	s 35
Hias brev	s 36
Elin	s 37
Stockholm 1880- och 1890-talet	s 38
Kära Ebba! Nåd och frid!	s 38
Sjuk	s 39
Slutet	s 40
Personer	s42
Källor och litteratur	s43
Illustrationer	

FÖRORD.

Ebba Björkenheim - Björkman var min farmors mamma. Om Ebba hade levt lika länge som sina yngsta syskon, skulle jag ha kunnat träffa henne. Men nu blev det inte så; även min farmor dog innan jag föddes. Jag hörde aldrig min pappa nämna sin mormor.

"Mormor dog på sinnessjukhus," sa min farbror Carl Almqvist med plågad min. "Hon var lynnig och högfärdig. Hon krävde att kallas Hennes Nåd. Hon hade all mat inlåst".

"Mormor var tungsint och pietistisk," sa ett annat barnbarn, Bertil Lundman.

I boken "500 år på Görväln" upprepas detta tema. Uppgifterna där om Ebba Björkman kommer från just Carl Almqvist. Mycket annat har jag inte hört om henne. Men det har varit en utmaning att ta reda på mer om hennes liv. Kanske kan det intressera några i släkten.

Jag kan följa Ebba i hennes olika kamrar och salar, parker och trädgårdar. Jag kan se henne på hotell i Tyskland och på promenader vid Rivieran, i mörka Stockholmsvåningar, kyrkor och sjukrum - intill det ångestfyllda slutet.

Men hon undgår mig. När jag står på tröskeln och vill tala med henne, har hon redan gått in i ett annat rum. Jag kan se föremålen, tingen omkring henne, men själv vänder hon sig bort.

Det mesta jag har hört om Ebba är ofördelaktigt. Fanns det inga sympatiska drag? Jag har en del av hennes gener i mig. Har vi något gemensamt?

Mitt arbete blir fullt av "kanske, troligen, nog, förmodligen, tydligen", alla tveksamhetsord. Fakta finns, händelser och datum, utdrag ur församlingsböcker och boupp-teckningar och en hel del brev.

Den här skriften blir ett collage; en samling citat, funderingar och spekulationer. Den som beskriver en annan människas liv ser det ur sin egen, högst personliga synvinkel.

FINLAND.

Åbo 3 juni 1844.

Syrenerna hade ännu inte slagit ut, men den sydvästliga vinden utifrån havet var varm för första gången i år.

Barnmorskan ökade farten uppför backen. Hon höll väskan i ett stadigt grepp. Ja, så bråttom var det kanske inte. Det var nyss hon hade fått budet. Och hon var ju förberedd, hade räknat med att det skulle bli den här dagen. Det var tredje resan för fru Björkenheim - "Hennes Nåd", Gud bevars.

En flicka kunde vara välkommen nu, efter de två små gossarna. Men kapten Björkenheim kanske har nog av döttrar att gifta bort. Han har ju flera barn i första äktenskapet; den äldsta är visst redan gift.

Ett fint hem är det att komma till, ordning och reda. Och ännu finare lär de ha ute på Vuojoki. Rakt som ett slott, säger folk.

Vinden drog runt domkyrkan. Ångfartyget "Furst Menschikoff" blåste

avgångssignal ute på Slottsfiärden. Om 24 timmar skulle det vara i Stockholm.

Så föddes Ebba Lovisa Sofia Björkenheim, min farmors mor. Det här är min personliga berättelse om hennes liv.

Ebbas miljöer är Vuojoki och Åbo i Finland, Görväln vid Mälaren i Sverige och Stockholms Östermalm, dessutom kurorter på kontinenten. I Finland har jag varit ganska många gånger men kan naturligtvis inte känna till 1800-talets Åbotrakter som den som är född och uppväxt där. De finländska släktingarna får förlåta mina eventuella misstag beträffande Ebbas 18 år i Finland.

Mälardalskapet är jag förtrogen med, och i Stockholm har jag bott några år.

Angela Rundquist gav 1989 ut "Blått blod och liljevita händer. En etnologisk studie av aristokratiska kvinnor 1850 - 1900", där hon beskriver adelskvinnors liv från vaggan till graven.

Den boken har hjälpt mig mycket i min syn på Ebbas liv. (Jag kommer fortsättningsvis att citera Angela Rundquist = A.R.).

Hade då Ebba "blått blod"? Var hon medlem av aristokratin? Hennes far Lars Magnus Björkenheim hade visserligen adlats 1834 men ansågs nog av många som en uppkomling (Gösta Björkenheim 1994). Ebbas farmor, Ulrika Magdalena Björkman f. Levin, väckte löje hos aristokratin, då hon som änka gjorde allt för att i ett andra gifte bli friherrinna Skjöldebrand. Så - aristokrati - var det nog inte.

Men Ebbas mor, Sofia Taube, var adlig i flera generationer - och glömde det aldrig. Sofias egen uppfostran och medvetenhet, tillsammans med Lars Magnus förmögenhet, gör att det finns många likheter mellan de svenska adelskvinnor, som A.R. beskriver, och Björkenheims döttrar i Finland.

Ebbas föräldrar hade två bostäder. Den ena var godset Vuojoki med sina vidsträckt aägor, där familjen var kyrkobokförd.

Vuojoki ligger i Euraåminne socken, norr om Åbo. Lars Magnus Björkenheim köpte godset år 1829. Det omfattade då 32000 tunnland! År 1836 lät L.M.B. uppföra ett slott efter arkitekten Engels ritningar - hus, inredning, möbler helt i empir.

Det blev storslaget och det beskrivs närmare i Magnus Björkenheims bok "Bergsrådet Lars Magnus Björkenheim". Helsingfors 1961.

I den boken spar inte författaren på superlativer, när han beskriver det ståtliga slottet med dess eleganta salar, de många ekonomibyggnaderna, det magnifika orangeriet och den stora parken vid Eura å.

Vad betydde den omgivningen för Ebba? När man är barn är den miljö man fötts in i självklar. Man reflekterar inte över att det kunde vara annorlunda - det gäller åtminstone den som har det gott ställt eller på annat sätt känner sig trygg.

Kan man nu föreställa sig Ebba och hennes syskon springa omkring och leka i det stora slottet? Kan man se henne stå i dörren och kika på det lysande sällskapsliv som lär ha ägt rum i salar och salonger? Kan man tänka sig henne, de korta åren mellan konfirmation och bröllop, blygt och förtjust vara med på balen?

Vuojoki var elegant - och kallt. Pio (Sigrid) Örnmark, 2 mars 1995:

"Jag tror inte livet på Wuojoki var särskilt glatt; både gumman Taube (Ebbas mor)

och min farmor ville helst vara i Åbo. Dessutom var det kallt på Wuojoki. Mamma har berättat att man började elda redan i augusti för att stenmurarna inte skulle kyla så mycket. Golvkallt lär det också ha varit, så att barnen inte kunde krypa på golvet. Men man hade rinnande vatten som pumpades opp från en cistern i källaren."
 "... I östra delen av (andra) våningen fanns ett elegant badrum -någoting högst ovanligt på den tiden - och några kamrar för barnen."

Angela Rundquist skriver:

"Många flickor disponerade ett eget rum, men alla åtnjöt inte denna förmån. Små flickor delade rum med sina systrar, en barnpiga eller, om någon var ensam dotter, även med bröder."

Ebba hade säkert inte eget rum. Som riktigt liten kanske hon delade rum med sina små bröder. Senare hade nog alla flickorna Ebba, Aline, Lovisa och Sigrid gemensamt rum, kanske bodde de två och två. Till halvsysstrarna Matilda och Anna var ålderskillnaden för stor.

Vardagen var hårt inrutad för flickor vid 1800-talets mitt. Något sysslolöst lyxliv var det inte tal om. "Många överklassdöttrar undervisades från första början av guvernant, och främmande språk övades tidigt med infödda 'bonnes'. Flickorna var små när de fick sina första lektioner." (A.R.)

Även hos Björkenheims fanns guvernanter. Magnus Björkenheim skriver: "Charlotta Sofia skötte med hängivenhet sina olika uppgifter. Hennes tre hemmarvarande styvbarn fick en mycket god uppfostran och åtnjöt en för dåtida förhållanden mångsidig undervisning. Förutom de vanligaste läroämnena studerade de bland annat latin; detta hjälpte dem att inhämta grundliga kunskaper i franska, som de slutligen talade ovanligt vackert."

Att Ebba lärde sig latin är jag inte säker på, men franskan hade hon nytta av under resorna i Sydeuropa tillsammans med sin man i mitten av 1880-talet. Vi vet att systemen Sigrid var i pension i Schweiz. Kanske var Ebba också där någon period. Ebbas brev var på franska; åtminstone de jag har i min ägo.

I "Finländskt herrgårdsliv. En etnologisk studie över Karsby gård i Tenala. Helsingfors 1978" står det bl. a.: "Franskan hade ända till senare hälften av 1800-talet varit det främsta konversationspråket bland några av släktens medlemmar." Familjen Bruncrona på Karsby var släkt med och granne med Taubes på Prästkulla, Sofia Björkenheims föräldrar.

Åter till Magnus B.: "Att föräldrarna gjorde allt vad de kunde för att dana deras (barnens) karaktär och för att bibringa dem en gedigen bildning behöver knappast framhållas. I själva verket uppnådde de sitt mål: deras båda söner blev framstående män och deras fyra döttrar förfinade damer." (!)

Men måhända på bekostnad av annat. Magnus B. skriver: "Charlotta Sofia var mycket praktisk, ägde utpräglad organisationsförmåga och ett iögonfallande ordningssinne ... älskade de vackraste av sina barn mest." Tyckte hon inte att Ebba var vacker?

Nutida ättlingar är mindre respektfulla. Pio Örnmark, angående "gumman Taube" (som nu är det vanliga namnet på Sofia): "... gumman Taube ansågs mycket sparsam för att inte säga snål ... Hon lär ha varit sträng, krävande och känslökall... När Hia (född 1867) blev föräldralös vid 14 års ålder tog gumman Taube hand om henne, höll henne strängt och utnyttjade henne." (I brev till min farmor. Anna Almqvist, talar Hia självklart om sin "farmor", fastän Sofia var hennes fars styvmor).

Man kan därför anta att förhållandet mellan modern och Ebba inte var särskilt

förtroligt. Några brev från Sofia till dotterdottern Anna A. och något till dottern Ebba finns kvar. De är ganska konventionella och intetsägande.

Hur Lars Magnus förhöll sig till sina döttrar är mer svårfångat. Magnus B. skriver: "För sina barn hade Lars Magnus alltid varit en god far. Han älskade dem varmt och bemötte dem hjärtligt."

L.M:s död 1869 beskrivs i ett brev från dottern Lovisa till system Aline: "Innan vår älskade Pappa lämnade oss, gav han oss det dyrbaraste vi komma att äga i livet - hans välsignelse."

Lars Magnus var intelligent, oavbrutet verksam, han hade humor. Han hade också ett häftigt humör, vilket så småningom gick i arv till hans dotterdottersöner, min pappa och hans bröder. Men kanske var L.M:s häftiga humör av samma sort som min pappas - efter åskvädret kom det allra varmaste, ljusaste solskenet. Ett barn kan nog bättre klara av vrede och häftighet hos en förälder som snart blir "god" igen, än en jämn kylig attityd.

Det var inte bara språk och boklig bildning som flickorna uppfostrades med. "Tidigt blev döttrarna medvetna om att deras framtid var minst lika viktig som brödernas ... att de, som mödrar, en dag skulle förmedla omätbara resurser som traditioner, värderingar, livsstil och attityder, grundlagda just i barndomen ... den tydliga inriktningen mot de traditionella kvinnofunktionerna i överklassen: maka och mor, effektiv administratör av hemmet och förmedlare av de sociala kontakterna ... Döttrar lärde sig av att delta, imitera och ta ett visst ansvar tidigt." (A.R.)

När Ebba var 15 år hade halvsystrarna gift sig och lämnat hemmet för flera år sedan. Ebba var nu äldsta flickan. Äldstadotterrollen är på gott och ont.

Sofia hade helt klart lärt sig i sitt hem på Prästkulla, vad som behövdes i det stora huset på Vuojoki och i stadshemmet i Åbo. Att Ebba lyckades lika bra är jag inte säker på. Duktiga mödrar kan vara FÖR duktiga - och döttrarna blir annorlunda. A.R. skriver att där det fanns flera halv vuxna döttrar, fick de turas om att "hafva veckan", följa modern och husmamsellen i deras planerande och övervakande. De fick orientera sig i kök, handkammare och visthusbodarna, uträtta större och mindre sysslor.

När Ebba var i första tonåren, var hennes systrar ännu för små för att man skulle kunna ställa krav på dem. När Ebba var 15, var system Aline 13, Lovisa 11 och Sigrid bara 7 år, brodern Edvard 3. Den äldsta brodern Axel var endast ett år äldre än Ebba.

Man skulle fostras inte bara till en duglig husmor och administratör. Döttrarna skulle också klara av den utåtriktade sociala rollen inom den krets de tillhörde. Och framför allt, de skulle lära sig att vara (lagom) attraktiva; de skulle föras ut på äktenskapsmarknaden.

A.R: "Överklassdöttrar hade lärt sig att umgås med det motsatta könet under lek, på barn- och ungdomsbaler och i det sociala livet på herrgårdar och i Stockholm under vintern. De hade lärt sig dans av en danslärarinna, som också undervisade i etikett. Helger och familjehögtider kallade nära och fjärran släktingar i alla åldrar. Bröder, manliga kusiner och deras vänner var självklara i den unga kvinnans sociala nätverk ... Många som till slut gifte sig hade känt varandra sedan barndomen."

Baler ägde rum både på Vuojoki och i hemmet i Åbo. Redan i början av 1830-talet hade Lars Magnus hyrt en våning i Åbo. År 1857 köpte han ett stort hus, Slottsga-

tan 30 vid Aura å. Där bodde familjen från början av november till slutet av april. Det var ett envåningshus med fjorton rum. Magnus Björkenheim beskriver huset men nämner inget om kamrar för barnen. I bouppteckningen från Åbohemmet efter Sofias död 1893 nämns möbler bara i nio rum. (Bouppteckningen är f.ö. en roande läsning - ALLT tas upp, högt och lågt, från pärlor, guld och diamanter till spjällsnören och en obrukbar mangel).

Ett viktigt rum tycks festmatsalen eller balsalen ha varit. "En gång om vintern gav Lars Magnus och Charlotta Sofia en stor bal i sitt hem. Till den var minst ett hundratal personer inviterade ... Dessutom anordnade makarna ett par danstillställningar för ungdomen under varje säsong." (Magnus B.)

När Ebba konfirmerats var det dags att vara med på dessa baler. Vad hade hon på sig? Vad hade hon för frisyra och smycken?

Det vet vi inte.

Men jag har ett foto av Ebba från 1861, då hon var 17 år. Hon har ingen ring, är ännu inte förlovad.

Det är inte en balklänning hon bär men säkert inte heller en vardagsklänning. Balklänningar vid den tiden var av siden och hade stora dekolletage. Krinolinen hade varit högsta mode några år, och det syns här att Ebba hade den stål- (eller rotting)-ställningen under kjolens enorma tygmassor. Materialet är nog ylle.

Kjolen är lagd i mjuka motveck, livet med stråveck tätt åtsittande. Man kan ana snörlivet under. Klänningen är knäppt med stora dekorativa knappar. En liten vit spets- eller brodyrkrage sitter tätt om halsen. Ärmarna är vida, lågt isydd, kantade med breda band. De når inte till handleden; nederst sticker det fram en fluffig, ljus underärm.

Ebba stöder sig mot ett skåp - man måste stå stilla länge vid den tidens fotografering - en ny uppfinning. Ingen ler på 1800-talets fotografier. Ebbas hår är mörkt, arv från både far och mor, mittbenat och mjukt samlat nedanför öronen och i nacken till en chinjong, tidens modefrisyr.

I öronen skymtar örhängen. Det syns på senare foton av Ebba och hennes systrar att de ofta bar sådana smycken. I bouppteckningen efter Ebba finns bland "Guld och nipper": 2 juvelsörhängen med solitärer och 2 guldörringar.

Det yttre kan jag komma åt. Men det var inte bara eleganta rum, baler och fester, vackra kläder och påkostade smycken.

Vad hände då i familjen i Ebbas betydelsefulla barndoms- och ungdomsår?

Ernst Magnus Reinhold, Sofias och Lars Magnus äldsta barn, hade dött hemma hos morföräldrarna på Prästkulla, bara fem år gammal. Ebba kan knappast ha kommit ihåg det. Ebbas mormor, Ottiliana Taube, dog redan 1849, hennes morfar, Reinhold Taube, 1855, då Ebba var 11 år. Samma år dog också halvsystemen Mathilda Walleen. Dennes två yngsta söner dog späda, ungefär samtidigt.

Mathilda och Edvard Walleens äldste son, Edvard, blev föräldralös, var "svagsint" och blev ett bekymmer för släkten.

När Ebba var 12 år föddes hennes yngste bror, Edvard. Mamma Sofia var då 40, pappa Lars Magnus 63 år. Lars Magnus hade då, i två äktenskap, fått 15 barn, därav sju med Sofia. Fem barn dog som små.

Halvsystemen Anna Walleen dog våren 1862, samma år som Ebba gifte sig på hösten.

Så många döda - inte bara äldre människor utan unga kvinnor och små barn. Hur stod man ut? Förklaringen är väl att detta inte var något ovanligt på den tiden. Inte ens

välbärgade familjer kom undan spädbarnsdöden, unga mödrars död i barnsäng, unga män som dog i tuberkulos.

Ändå var familjen i mitten av 1800-talet förskonad från det som släkten senare fick erfarva vid sekelskiftet och ända till mitten av 1900-talet: döden i krig och oroligheter.

EBBA och AXEL.

Att försöka närma sig Ebba är inte lätt. Det mesta man hört är allvar, högfärd, på slutet tungsinne. Men så kanske det inte var från början. Annars skulle hon inte kunnat väcka kusinen Axel Björkmans kärlek.

Axel var en glad och humoristisk människa, utom de sista åren då sjukdomen brutit ner honom. Säkert hade han också något av släktens häftighet.

Axel Björkman föddes den 13 oktober 1833 på Görväln i Uppland. Han var nummer fem av Axel Ulrik Björkmans och Antoinette Norlins sju barn. Axel Ulrik B. var yngre bror till Ebbas far, Lars Magnus Björkenheim.

Kontakterna mellan släkten i Finland och den i Sverige lär ha varit täta.

Flera av Lars Magnus söner genomgick Ultuna lantbruksinstitut i Sverige. Först var Ebbas halvbror Robert där, utexaminerad 1861. Han måste då ha besökt Görväln, som inte ligger långt från Ultuna. Farbrodern Axel Ulrik var död, men änkan bodde på Görväln om somrarna. Döttrarna där var då redan gifta. Sonen Axel Björkman var nästan jämnårig med Robert. Troligen bjöd Robert kusinen Axel hem till Finland att besöka släkten (År 1855 hade Robert övertagit Mariefors av sin far).

Lars Magnus kanske inte var odelat förtjust i att brorsonen Axel friade till hans dotter. Förhållandet mellan bröderna Lars Magnus och Axel Ulrik hade förbittrats av affärerna om Görväln, egendomen i Sverige, som Lars Magnus ärvt och sedan sålde till Axel Ulrik. Det gick så långt som till process.

Flickorna Björkenheim, som hade en så förmögen far, hade förstås många presumtiva friare. Men jag tror att Ebba blev häftigt förälskad i den charmerande kusinen. Det finns mig veterligen inga brev bevarade makarna emellan. Men att Axel var innerligt fäst vid sin Ebba vittnar ett tal, som Axel höll vid en bröllopsdag senare under deras äktenskap.

Lars Magnus var nog ändå nöjd att få Ebba placerad på Görväln. Så blev Ebba och Axel förlovade.

Dottersonen Bertil Lundman skriver om Axel: "Min morfar var en glad garcon som, innan han gifte sig, roat sig bland annat i Paris och Spanien." Det sägs också om honom att "han var en glad sällskapsmänniska och en flitig resenär." Kanske inte de bästa kvalifikationer att bli en god make. Men vi vet inget som motsäger det.

Vad vet vi mer om Axel? Jag kan inte hitta något om hans skolgång. Hade han någon utbildning för att sköta en stor gård? Åren 1858 - 1861 bodde han (var kyrkobokförd) på Högfors bruk (i vilket han en kort tid hade varit delägare) hos systemen Josephine och svågern Knut Åkerhielm. Till Högfors hörde också jordbruk; förhoppningsvis lärde han sig en del där.

I matrikeln över elever vid Ultuna finns han inte.

Bröllopet mellan Ebba Björkenheim och Axel Björkman ägde rum den 8 oktober 1862, sannolikt i Åbo.

Bröllop firades, som nu, gärna på sommaren. Men i april 1862 hade Ebbas halvsyster, Anna Walleen, dött - 29 år gammal. Man ville inte ställa till fest förrän ett halvår hade gått. Ebba var det första av Sofias egna barn som gifte sig. Man vet inte mycket om döttrarna Björkenheims bröllop.

Min farbror Carl Almqvist skrev 1961: "På morföräldrarnas bröllopsdag skall vigselföräntaren ha tillåtit sig att skämta med den unga bruden ' Av Björkman är du tagen, Björkman skall du åter varda' ."

Ett annat bröllop i december 1862 på Fiskars skildrar Ebbas föräldrar och systemen Aline, 16 år. Magnus Björkenheim citerar statsrådet Otto Nyberg: "Fru Sofie, betydligt avmagrad efter sommarsejouren i Karlsbad, tog sig rätt ungdomlig ut i bredd med sin gamle gubbe - vars spejande ögon oupphörligt tycktes vara ute på upptäckt efter något roligt han sedan kunde berätta om. Aline - deras nu fullvuxna dotter, lyste som en stjärna tack vare en lyckad toilett, hennes präktiga ögon och glada väsen."

Så vet vi ungefär hur Ebbas föräldrar och ena syster såg ut hösten 1862.

Hur tedde sig då Ebba i sin brudklänning? Eftersom hon året innan hade haft krinolin, får man anta att brudklänningen också hade denna enormt vida kjol. Men det är inte säkert - modet växlar, och det visade sig senare att Ebba var angelägen om att få det allra senaste av franska modejournaler.

Att klänningen var av vitt eller benfärgat siden, och att Ebba bar myrtenkrona, krans och vit slöja är säkert.

Hos societeten var det ännu inte vanligt med kyrkbröllop, så vigseln ägde nog rum i någon av de elegantare salarna vid Slottsgatan 30.

Angela Rundquist skriver under rubriken "Drottning för en dag":

En ung överklasskvinna på 1800-talet var van vid att ha någon hos sig under toalettbestyr, men inte vem som helst och aldrig en man. En tjänstekvinna assisterade alltid vid tvättning, klädsel och kamning ... Naturligtvis fanns kammarjungfru på plats när "hennes" fröken skulle kläs till brud. Kvinnor ur slakten samlades i sovrummet ... Att klä av och på en brud var ett väldigt bestyr. Graden av elegans och antal underkläder stod i proportion till brudens förmögenhet. Underplaggen var allt utom puritanska, snarare lättsinniga. Materialen var fint broderat linne, skir batist och siden. Bruden bar kalsonger eller ankellånga pantalonger närmast kroppen. Flera underkjolar kantade med spets och broderier fyllde klänningskjolen som vilade på den snörda midjan."

Det var vanligt att brudparet stannade några dagar efter bröllopet och tog emot i sitt nya hem - bruden nu "ungmorsklädd". Eftersom Axels och Ebbas hem, Görväln, fanns i Sverige, kunde man inte ordna på det sättet. Troligen for de direkt på bröllopsresa. Axel, som var "en van resenär", tog med sin Ebba ut på kontinenten.

En gång, när jag var bjuden till min faster Gerda Tåhlin, född Almqvist, sa hon: - Titta på fotografiet här! Det är min morfar Axel Björkman. Visst är det en stilig karl! När morföräldrarna var på bröllopsresa låste Axel in sin unga hustru Ebba på hotellrummet då han gick ut. Ingen annan man fick se henne.

Det är det enda jag vet om den bröllopsresan. Jag var 20 år när jag hörde detta - och jag tyckte det lät förskräckligt. Stackars Ebba! Vad gjorde den "glade garconen" ute på stan utan sin brud?

Det var första gången jag över huvudtaget hörde talas om Ebba. Jag glömde det aldrig och det kom mig senare att vilja veta mer om henne.

Ung, kanske vacker, förälskad, nygift, förmögen - vad var det som väntade Ebba i hennes nya tillvaro i ett annat land?

GÖRVÄLN.

I slutet av 1960-talet övertog Järfälla kommun Görväln, en herrgård vid Mälaren, ett par mil nordväst om centrala Stockholm. År 1995 köptes huvudbyggnaden av krögarparet Öhman, som där driver restaurang och konferensanläggning.

Bertil Risveden har i sin bok "500 år på Görväln" (1991) skildrat gårdens historia. Han skriver bland annat: "1659 -1661 Elsa Brahe börjar uppföra nuvarande huvudbyggnad och de två övre flyglarna. Slutföres 1675. ... Huvudbyggnaden, som ibland väl pompöst kallas 'slottet' är den kulturhistoriskt mest intressanta byggnaden ... ger trots sin ålder intryck av en stor modern villa."

Bengt Magnus Björkman köpte Görväln år 1802. Vid B.M.B:s död tillföll gården änkan Ulrika Magdalena Levin. Genom arv och försäljning inbördes i familjen kom Görväln så småningom i sonen Axel Ulriks ägo. A.U.B:s änka, Marie Antoinette f. Norlin, övertog Görväln vid mannens död 1855. Axel Ulrik och hans maka hade sju barn. Sonen Axel Fredrik (f.1833) köpte Görväln av sin mor 1861, inför sitt förestående giftermål.

Ur Järfälla församlings husförhörslängd, 1870-talet:

"Enkefru Marie Antoinette Björkman. Flyttat till Stockholm 18/11 1862.

("Enkefru Björkman" skrev sig nu på Regeringsgatan 36 i Stockholm, där hon alltid bott på vintern.

I ett brev från Axels äldsta syster, Eugénie Almqvist, till sonen Sven, antagligen hösten 1872, står: " ... Moster Fanny är i staden och Moster Augusta väntas hit om Lördag. Hon skall bo hos Mormor som flyttade in i Måndags ..."

Kanske fortsatte "Mormor" att vistas på Görväln om somrarna, kanske också på Grönsinka. Vi vet inte om Ebba och hennes svärmor drog jämt. I bouppteckningen efter Marie Antoinette Björkman 1876 står bl.a: "... Härtill kommer ytterligare möbler förvarade å en sommarlägenhet vid Gripsholm."

Dottern Fanny Ekenstierna bodde på Gripsholm. Kanske föredrog Marie Antoinette att vistas där.)

Axel Fredrik Björkman, f.i Järfälla 13/10 1833, inflyttad från Karbenning 4/12 1862 (där han bott på Högfors sedan 1858).

gift 8/10 1862 med Ebba Björkenheim, f.3/6 1844, inflyttad från Eura Åminne i Finland 4/12 1862.

Det är i slutet på oktober 1862. Mörkret kommer tidigt, men det lyser i fönstren på Görvälns corps de logi. Ångbåten från Stockholm signalerar och betjänten och en drängpojke får bråttom ner till bryggan.

Nu kommer herrskapet! Undrar hur hon är, finländskan?

Vid Axels arm går Ebba den branta backen upp mot huset. Hon är trött efter den långa resan - och spänd.

Det är ett gammalt hus hon ser, uppfört på 1600-talet, ombyggt flera gånger, senast av Axels och Ebbas gemensamma farfar, Bengt Magnus Björkman.

Men 18-åringen tänker inte på byggnadshistoria; hon ser det hus som nu ska bli hennes hem - för hur länge? Huset reste sig kallt och mörkt framför henne. De väldiga lindarnas våta, gula löv klubbade fast vid hennes fötter. ("Vad har jag gjort? Kan jag bo här?").

Axel trycker hennes arm och säger något glatt och uppmuntrande på franska.

Det står en mörk gestalt på trappan mellan pelarna. Hennes vita, prydliga förkläde lyser. Hon niger djupt och säger på klingande finlandssvenska:

- Välkommen hem, herrskapet! Välkommen, Hennes nåd!

Och Ebba är nära att flyga i famnen på mamsellen, som låter så vänlig. Men hon glömmer sig inte; nu är hon "Hennes nåd". Hon nickar ändå, tar mamsellen i hand, men en tår av hemlängtan rinner nerför kinden.

Det var enligt husförhörlängden "demoiselle Charlotta Sontag", f. 1837 i Åbo. Sannolikt hade mamma Sofie ordnat så att Ebba inte ensam skulle möta de nya förhållandena.

Det var ett ungt herrskap som tog Görvåln i besittning - Axel var 29, Ebba 18 och husmamsellen 25 år!

Axel var glad och stolt att få visa sitt hus för sin unga maka. Det var inte nytt och "modernt" som Ebbas barndomshem Vuojoki, inte så storstättligt - men det kunde bli ett vackert och trivsamt hem.

När Axel övertog Görvåln och visste att han skulle gifta sig, rustade han upp huset och köpte nya möbler. Fick Ebba vara med och välja och bestämma? Nu skulle det unga paret bo där året om. Uppvärmningen förbättrades; Axel lät sätta in nya kakelugnar (som tyvärr revs ut 1938).

Från Finland hade Ebbas föräldrar skickat stora lårar med LINNE, den hemgift som förfärdigats och samlats under Ebbas förlovningstid.

"Basen i en husfrus linneförråd var främst det sänglinne hon som ung brud fört med sig i boet. Hon utrustades dessutom med brudklänning och underkläder; fest- och vardagsplagg var stora poster...

Utstyrseln var en lång historia mellan mor och dotter och hade ett samband med traditionell kvinnoflit... Lakan och underkläder var produkter av kvinnlig tid, kvinnligt arbete och kvinnlig initiation ... Överklassens kvinnor broderade och sydde mycket själva och lämnade också bort till sömmerskor och brodöser ... Varje flicka var underkastad plikten att arbeta med sin utstyrsel. Stillasittande, med ögonen fästade på sömnad, räknade de stygn och trådar. I deras arbeten invävdes förväntningar, kreativitet och känslor. Kvinnor satt tillsammans och skapade med nål och tråd... VITT stod högst på färgskalan i linneskåpet. Den vita färgen stod för godhet, ljus renhet och orördhet ... Med rött märktes linne till kök och tjänstefolk." (A.R.)

Jämför brev till Ebbas dotter Anna från kusinen Elvine Åkerhielm 19 juli 1881:

" ... Här hafva vi nu så bråttom med min trousseau, alla systrarna hjälpa till dermed, märka serveter och sy gardiner..."

Det kändes säkert roligt och tillfredsställande för Ebba att nu packa upp dessa lakan och handdukar, dukar och servetter och plocka in dem i ett stort 1700-talsskåp.

Ännu 1886, i bouppteckningen efter Axel, finns upptaget enorma mängder linne: ett hundratal lakan och lika många örngott, 26 linne (damast)dukar och över 200 servetter, dessutom 12 runda teservetter och ungefär 200 handdukar. Allt detta fanns kvar efter 24 års äktenskap.

I mitt eget linneskåp 1997 ligger påslakan och frottéhanddukar. Men där finns också en av Ebbas runda teservetter av fin damast med fransar. Den är märkt BB i mörkt rosa och vitt med oändligt små, fina stygn. Dessutom har jag Ebbas kanske största damastduk, 5,5 m lång och märkt på samma sätt. Från mitt föräldrahem minns jag några ärvda små barnörngott, märkta och NUMRERADE med rött.

Ebba var inte oförberedd på det liv som hon nu skulle leva. Mamma Sofia hade uppfostrat henne till detta, liksom Sofias egen mor, Ottiliana Taube, hade gjort med sina döttrar. Men Ebba var bara 18 år. Var det inte en övermäktig uppgift? Att vara "chef" för ett stort, tunggrott hushåll, basa över tjänstefolk, ställa till med stora bjudningar, besöka släktingar och vänner och ta emot deras visiter och under denna första inskolning hela tiden vänta och amma barn! Men så var det för de flesta i hennes krets. Inga jämförelser f.ö. med kvinnor i andra samhällsklasser.

Carl Almqvist berättar:

"... Fastän Görväln ligger så nära Stockholm, att skenet från "Eldkvarns" brand på nuvarande Stadshustomten syntes dit, fick min Mor och hennes syskon i sin franska "Geographie" blott lära sig följande svenska städer: Stockholm, Gotembourg, Malmoe et Norrkopäng. Biologi var helt bannlyst såsom ett rent av opassande ämne. Åtminstone tidvis var det förbjudet för barnen att tala det simpla svenska språket (= tjänstefolkets språk). Nej, man skulle skilja sig från folket genom att "parler francais" eller "speak English". Då var det kanske inte överraskande att på Görväln endast flaggades med trikolooren. Eller att morfar under 1870-71 års krig gav sina utomordentligt bestämda sympatier tillkänna genom att lova sina barn i händelse av fransk seger ett kilo konfekt, men om tyskarna vunne ett kok stryk ... Därför att mormor alltså var född Björkenheim, kallades hon "Hennes Nåd", och hon hölls av folket för ett högre väsen, där hon trippade omkring i guldskinsskor. Hon höll, som det hette på den tiden, på husets bästa. Allt, utom salt och hårt bröd, förvarades "sous clef". Sålunda delade mormor ut sockerbitar till varje mål, där sådant skulle få förekomma. Den nimbus, som "Hennes Nåd" förvärvat bland tjänstefolket, var man mycket aktsam om. Det kunde ju hända, att t.o.m. "Hennes Nåd", som dock inte var mer än människa, vid handhavandet av sitt porslin kunde slå sönder något. Då fick barnen order att lönnligen efter skymningen gräva ner skärvorna i trädgården."

Detta är vad jag själv också hört berättas, just av min farbror Carl A. Han talade också om vad han ytterligare hade hört av sin mor beträffande mormor Ebba: En gång hade Ebba tillsammans med döttrarna varit på väg med häst och vagn in till Stockholm från Görväln. Flickorna gladde sig. Men Anna råkade säga något som misshagade mamman, varpå alla tre döttrarna fick stiga ur vagnen och GÅ tillbaka hem.

Det finns nästan inga positiva omdömen om Ebba. Är det rättvist eller ens rättvisande?

Att hon var högfärdig och skulle kallas "Hennes Nåd", att hon var rädd om sin

prestige - det kan ha varit ett tecken på osäkerhet. Kanske pigorna i smyg skrattade åt hennes Finlandssvenska, kanske var hennes styrande och ställande ett hårt tillkämpat försvar. Att hon "höll på husets bästa" och förvarade allt "sous clef", som Carl A. berättade, var resultatet av hennes uppfostran - och arv. Mamma Sofia var ju känd för att vara sparsam, ja snål. Enligt Angela Rundquist var detta - att ha maten inlåst mycket vanligt.

I boken *Finländskt herrgårdsliv*, som beskriver Karsby, granngård till Prästkulla, Sofia Taube-Björkenheims barndomshem, står det bl.a. "De hette att de va Nådig frun på Karsby och Hennes Nåd på Prästkulla... Men Nådig frun på Karsby gick alltid med sin nyckelknippa. Det var alltid stängt - alla skåp och skafferier, hon var mycket noga."

Man minns berättelser från ännu tidigare skeden, där husmodern beskrivs med den stora nyckelknippan vid bältet. Nå, nycklarnas storlek och antal hade nog krympt till 1860-80-talet, men som påtaglig symbol fanns de.

BARNEN.

Nu var det 1863. Drygt åtta månader hade gått sedan bröllopet. Ebba var stor och tung. Snart skulle det ske. Både Axel och Ebba önskade att det skulle bli en pojke.

Lars Magnus Björkenheim hade nu genom döttrarna Mathilda och Anna (redan döda!) tre små barnbarn, pojkarna Walleen. Barnet som väntades var Sofias första barnbarn.

"... Det är svårt att fastställa vad unga flickor visste och hur de pratade om sexualitet. Vi vet inte mycket om eller vad de vuxna i familjen, inkluderat äldre systrar och tjänstekvinnor, berättade. Fröknarna hörde ialla fall till det läskunniga skiktet och kunde själva smygläsa i av föräldrarna gömda hälsoläror om menstruationens samband med fertiliteten. Det räckte inte med en kyss för att bli gravid... Den unga överklasskvinnan trädde i brudstol med kunskaper om det liv som väntade henne. Hon hade i hemmet fått inblickar i vuxna kvinnors livsvillkor. Graviditet, förlossning och sjukdomar var viktiga teman i kvinnors samtal. Kvinnorna förlöstes i hemmet, där barnafödandet inte kunde döljas helt. Småflickor skickades ibland bort när stunden var inne, men vuxna ogifta systrar eller döttrar fanns i närheten ... Rädsla, resignation, glädje." (A.R.)

(Detta motsägs av det faktum att min farmor Anna, Ebbas äldsta dotter, inför sitt äktenskap sägs ha varit alldeles ovetande i dessa ämnen).

Den 29 juni 1863 fick Ebba en gosse. Han fick namnet Albert. Var Lars Magnus och Sofia hos sin dotter då?

I ett brev från 18 juli 1872, undertecknat Herm. Möller, v.p., står bl.a: "De faddrar som i Järfälla Dopbok äro antecknade för Herr Brukspatron A.F. Björkmans på Görväln barn, äro:

För Sonen Albert Axel Fredrik: Herr Kaptenen Lars Magnus Björkenheim, och hans hustru Fru Sofia Taube, Brukspatron Fritz Björkman i Björklinge, och Enkefru Antoinette Björkman. Brukspatron P.F. Brandelius på Rosta, och Fröken Aline Björkenheim i Finnland, Löjtnanten Edvard Björkman och hans hustru Fru Amanda Ruback i Stockholm."

A.R. skriver: "En icke närvarande fadder kunde representeras av någon annan ... Dop och kyrktagning skedde i hemmet."

Axel och Ebba var kusiner. Nog måste man ha varit medveten om risken för inavel; dessa godsägare såg ju fenomenet hos sina husdjur, men kvinnorna kanske inte tilläts att tänka i sådana banor.

Alltnog, man hade stora förhoppningar om denne son, Albert, i synnerhet senare då de övriga barnen blev flickor.. Hur gick det för Albert? Det visar sig under 1890-talet.

Innan Ebba hade fyllt 22 år hade hon fått tre barn, Albert, född 1863, Anna, född 1864 och Elin, född 1866. Ytterligare två små flickor föddes, Thyra, född 1872 (död 1874 i difteri) och Thyra, född 1874

Alltså, knappt ett år efter sonen Alberts födelse fick Ebba och Axel en dotter. Anna, min farmor, föddes den 13 juni, också på Görväln, som alla de fem barnen. Jag hann aldrig träffa min farmor, tyvärr. Hon dog, knappt 60 år gammal, 1924.

I "Bref från Högforsbor" som jag sammanställde 1992-1993 visar jag ett fotografi taget i Lausanne i början av 1870-talet. Fotot föreställer Anna och Elin Björkman som vistades i pension i Schweiz i flera omgångar. Anna berättade som vuxen för sonen Carl att flickorna tyckte det var förskräckligt att vara så långt hemifrån och att de längtade hem.

Vi vet att Ebbas syster Sigrid var i pension utomlands. Hade Ebba som flicka varit det? Visste inte Ebba hur det kändes och längtade hon inte själv efter sina små döttrar?

Angela Rundquist skriver:

"... Flickorna var periodvis i utlandet och kände sig ensamma och avvisade av föräldrarna ... Det var dyrt att hålla flickorna i pension. För Augusta von Dardel i flickpension i Montmirail i Schweiz 1878: Kostar 2000 francs."

På ett annat foto från slutet av 1860-talet ser man Albert, Anna och Elin, ungefär sex, fem och tre år. Flickorna har likadana ljusa klänningar med arbetat liv, korta puffärmar och dekorationsband på kjolen. Mellan kjolfållen och knäppkängorna syns deras mamelucker, vita byxholkar kantade med brodyr. Albert har en ljus "kostym" med knäbyxor och en liten vit krage. Anna har en trumpen min; den finns på båda fotona. Minen växte bort med åren.

Hur hade barnen det på Görväln - egentligen? Carl Almquist berättar i sitt kåseri vad han hört av sin mamma Anna. De var strängt hållna, måste tidvis bara tala franska, skulle "om tyskarna vunne" det fransktyska kriget 1870-1871 få "ett kok stryk". Verkställdes hotelsen?

En annan dotterson, Bertil Lundman, skriver i sina "Minnen": ... Likaledes hade familjen franska lärarinnor för döttrarna: den glada mademoiselle Huiguin och den lärda och allvarliga mademoiselle Abegg ..."

Vidare från Bertil Lundmans gymnasietid i Västerås: "... Där fanns en gammal domkyrkosysselman, Johansson, som i sin ungdom varit informator till min föga framgångsrike morbror och blivit vräkt från Görveln pga att han låg i sängen och rökte."

Jag kommer osökt att tänka på några andra herrgårdsbarn vid samma tid i Sverige. Herrgården där de barnen bodde låg i Värmland och var betydligt mindre och oansenligare än Görväln. Den heter Mårbacka.

I "Ett barns memoarer" och "Mårbacka" skrev Selma Lagerlöf om livet i barndomshemmet på 1860 och -70-talen. Hon idylliserar, men huvudintrycket är värme och gemenskap. Det var en flergenerationsfamilj, och i den lilla hergården vimlade det av tjänstefolk och kommande och farande gäster. Barnen hade också kontakt med folket som arbetade med lantbruket.

Men Axels och Ebbas barn - var deras miljö annat än sträng och fordrande?

I likhet med Axel Björkman på Görväln höll familjen Lagerlöf på Frankrike i det fransk-tyska kriget. Löjtnant Lagerlöf är sjuk och hans hustru vill skicka efter en läkare " ... men pappan håller emot i det längsta, för nu har det blivit krig mellan Frankrike och Tyskland ... se doktorn håller med tyskarna, och det gör ju annars ingen människa."

Doktorn kommer, och han sitter till långt in på sena kvällen och berömmar tyskarna. Det är kallt ute, norrsken, och termometern visar 20 grader. Löjtnant Lagerlöf blir allt tröttare, men doktorn sitter kvar och familjen vet inte hur de ska bli av med honom. Men då finner den unga guvernanten plötsligt på råd: Hon sätter sig vid pianot och spelar Marseljäsen - om och om igen. Det får resultat. Doktorn ge sig av och i dörren säger han: "Jag vill inte stanna här längre. Om jag sitter här och hör på Marseljäsen, så blir jag lika så förryckt i fransmännen som alla ni andra."

Mårbackabarnen var också strängt sysselsatta med skolarbete och läxor, men dessemellan var de utomhus och lekte i den rika omgivningen som fanns för barn som växte upp på en lantgård.

Men hur var det med Björkmans barn på Görväln? Var de ute på vintern och åkte kälke i de branta backarna eller gick på skridsko på den blanka Mälaren? Var de i den nyanlagda trädgården bara för att gräva ner mammas sönderslagna porslin? Eller kunde de ströva fritt och äta krusbär och äppelkört och vinbär? Gick barnen ner till lagårdsbacken och bekantade sig med kalvar och fölungar i den lagård och det stall som deras farföräldrar låtit bygga?

Och hur var det inomhus? Fick Albert och Anna, Elin och Thyra sitta på golvet framför brasan och äta smörgås om vinterkvällarna? Lärde Ebba flickorna att sy och virka och sticka? Läste hon sagor för dem?

Den glade och livlige Axel Björkman - lekte och stöjade han med sina barn som löjtnant Lagerlöf gjorde eller spelade piano och lät dem sjunga Bellmansånger? Jag tror nog att Axel var en varm och kärleksfull far. Hans dotterson, min pappa, hade säkert ärvt mer än häftigheten från Björkmanssidan.

Barnen på Görväln hade många kusiner i Sverige, Axel Ulriks och hans hustrus barnbarn.

Särskilt Josephine Åkerhielms barn på Högfors blev deras verkliga vänner, fast flickorna där alla var något äldre än Axels döttrar. I "Bref från Högforsbor" hör vi talas om kusinerna som samlas där, alla dessa Anna, dessa Fanny, Ebba och Ellen. Gossar finns det också, flera Ludvig och Knut, där finns Carl och Oscar, Bengt och Edvard och Axel och fler därtill.

Axels äldsta syster Eugénie, gift med Ludvig Almqvist, hade en dotter och fyra söner. Trots att Axel inte kunde fördrå svågern Ludvig (varför vet vi inte), förekom nog ett visst umgänge. Axels dotter Anna kom att gifta sig med Eugénies och Ludvigs son Sven. Åter ett kusingifte! Men då var Axel död.

En annan av Almqvists söner, Robert, skriver i nedtecknade barndomsminnen:
 "Salongen hade en stor, öppen spis, och jag ser ännu framför mig min far liggande på rygg på mattan framför den, lyst av skenet från den flammande brasan, medan det för övrigt var mörkt i rummet, hållande något av barnen svävande över sig och halvhögt sjungande:

Kan jag inte få, kan jag inte få
 dansa min lilla morgondans?
 Jomen kan jag så. Hopp och låt det gå!
 Dansa min lilla morgondans."

Hur var det nu med det "glada sällskapslivet" på Görväln?

EN glad bjudning finns dokumenterad. I boken "Finländskt herrgårdsliv, sidan 491, står: "I juli - augusti 1873 gjorde Evert Wilhelm (1806-1881) och Aurora Bruncrona med Karl Wilhelm, född 1852, och Hedvig (1854-1876) en fem veckors resa i Sverige. "... En vecka på Sätra hos Mathilda och Göran Schröderheim. En dag var äfven middagsbjudning, bland andra Björkmans ifrån Gjärvältn som och sedan bjöd oss alla ifrån Sätra på en serdeles fin och glad middag".

Mathilda Bruncrona, född 1837, från Karsby i Finland, gifte sig i juli 1862 med Göran Schröderheim från Sverige, bosatt på Sätra, Upplands Väsby, inte långt från Görväln. Sofia Björkenheim var kusin till Mathilda. Sofias barndomshem, Prästkulla, ligger nära Karsby i Tenala socken.

Till bjudningen på Görväln färdades man kanske med båt från Sätra, som ligger norr om Stäket.

Vid denna tidpunkt blev Ebba gravid för sista gången. Thyra (nr 2) föddes i mars 1874. "Godsegaren W. Bruncrona" är antecknad som en av Thyras faddrar.

På Axels och Ebbas bröllopsdag den 8 oktober 1876 höll Axel följande tal för sin maka:

"Sois bénie pour tout le bonheur ...
 ... tout ce que tu as fait pour moi!"

Görväln 8 October 1876

Axel Björkman

"Välsignad vare du för all lycka jag har dig att tacka för och för alla fel som du har förlåtit mig. Du har varit vår tillvaros försyn; du är fortfarande skyddsängeln. Allt jag här finner av frid, tröst, överflöd, det är framför allt dig jag har att tacka för det.

Ditt förutseende syns i den goda ordning som är etablerad, i alla de vanor som utgör en atmosfär vid hemmets härd.

Du kom som solen som lämnar fröna uppvärmda av sina ljuva strålar, som gror i nattens mörka fukt; det som du har burit under ditt hjärta har fortsatt att blomstra.

Jag återfinner dig i allt:

Hemmets graciösa enkelhet, mitt bords heliga frugalitet, ingenting som inte är från dig, som kommer från dig.

Vare alltså välsignad ännu en gång och för alltid, oh min ljuva beskyddarinna och får jag visa dig min tacksamhet genom att till andra och till dig återgälda allt det som du gjort för mig!"

(Översättning från franskan: Ingrid Zetterberg).

Översvallande formuleringar, ålderdomliga uttryck, men Axels tal ger en litet annorlunda bild av Ebba, 32 år och mor till fyra barn. Vi får nu tänka att hon var förtjänt av de vackra orden, och vi gläds med henne.

1870- TALET.

Nu var Ebbas syskon i giftasåldern. Både brodern Axel och system Aline gifte sig 1869; Aline med en rikssvensk man. År 1872, respektive 1874, var det Louise och Sigrids tur. Liksom Ebba och Aline fick Sigrid flytta till Sverige. Sigrid var på mödernets kusin till sin man Jonas Alströmer. Yngste brodern, Edvard, gifte sig 1879.

Juldagen 1869 dog Ebbas far, Lars Magnus, i sitt hem i Åbo och jordfästes några dagar senare i Åbo domkyrka. Inte kunde Ebba och Axel resa dit i hast? I juni sommaren därpå föräntades själva begravningen vid Orisberg, "i närvaro av den avlidnes många anhöriga", skriver Magnus Björkenheim. Var Ebba och Axel bland dem?

År 1874 dog lilla dottern Thyra, 2 år, i difteri. Hon måste ha dött tidigt på året, eftersom den dotter, som föddes den 16 mars detta år, fick samma namn som den döda system.

A.R. skriver: "Seden att ge ett avlidet barns namn till ett yngre syskon var allmänt accepterad ..."

Den 3 juni 1876 dog Axels mor Marie Antoinette Björkman i sitt hem Regeringsgatan 36 i Stockholm. Till bouppteckningen samma år (Stockholms stadsarkiv) fogades ett papper (avskrift) undertecknat av Ludvig Almqvist - han och hans hustru Eugénie kallades till Marie Antoinettes sjukbädd (bröstinflammation) den 1 juni.

En varm dag i slutet av juli 1996 får jag en oemotståndlig längtan att besöka Görvål. Jag har varit där en gång förut men hann inte då ta till mig allt.

Den gamla lindallén sträcker sig från Mälareviken och upp mot huvudbyggnaden. När jag går uppför de branta trapporna bedövas jag nästan av den söta lindblomsdoften.

- Det surrar av humlor och bin. Jag känner mig lätt yr.

Barnröster hörs nerifrån sjön. Ljusa kläder skymtar.

Var det inte en glasveranda på huset när jag var här sist? Nu ser jag bara en stor port, inramad av två pelare. Över porten sitter en mussla av sandsten. Det är en vacker entré, litet stram.. Ska jag våga knacka på?

Jag tar mod till mig och bultar hårt. Dörren öppnas och där står en jungfru i svart, lång klänning, vitt förkläde och vit mössa.

- Vem söks?

- Jag söker fru Ebba Björkman. Tar hon emot?

- Ett ögonblick, ska jag fråga. Vem får jag anmäla?

- Säg att det är en nära släkting. Jag heter Christina Almqvist, tillägger jag litet tvekande.

Nu är jag inne i Görvälns förstuga. Det är svalare här än ute. Till höger svänger stentrappan upp till övervåningen. Jag hör röster därifrån. Jungfrun kommer ner och ber mig följa med upp.

Jag visas in i den stora salongen mot öster. En kvinna, drygt 30 år, kommer emot mig. Det är Ebba - jag känner igen henne från fotografier. Det går en rysning genom mig, men den är inte obehaglig.

Ebba sträcker fram handen och böjer en aning på huvudet.

- Almqvist? Ni ser välbekant ut - men jag kan inte minnas? Var så god och sitt!

Det vackra finländska tonfallet hörs, men inte påfallande.

Jag ser mig om i rummet. För 10 år sedan var jag här i detta rum. Det kallades Spegelsalen efter de höga guldinramade speglarna mellan fönstren. Borta är speglarna och medaljongerna med amoriner. Väggarna är marmorerade i grått. Men stolen, där Ebba ber mig sitta, är i vitt och guld, liksom hela möbeln med soffor och bord.

Jag ser också en trymå med förgylld ram och en antik byrå med marmorskiva. I taket hänger en praktfull kristallkrona. Vita, broderade tyllgardiner inramar de tre fönstren.

Ebba och jag konverserar om vädret och om järnvägen som snart ska invigas. Nu blir det lättare att ta sig till Stockholm.

Plötsligt märker jag att jag är annorlunda klädd än när jag steg in genom Görvälns port. Min tunna, blommiga sommardräkt är bytt till en 1870-talets långa, grå klänning, som anstår den äldre kvinna jag är. Turnyren är besvärlig att hantera mot stolsryggen.

Ebba är klädd i en ljust violett bomullsklänning. Den är elegant med volanger på kjolen och antydning till turnyr. Tätt runt halsen en vit kravatt, knuten i rosett.

Hennes kraftiga fläta sitter som en krona på bakhuvudet. Eller är det en lösfläta? En guldklocka hänger i en tjock kedja om halsen. Örhängena gnistrar litet när Ebba vänder på huvudet.

Det blir tyst.

Jag lutar mig fram mot Ebba., tar hennes båda händer i mina. Det är jag som är gammal och hon som är ung. Ebba drar sig inte undan. Hon tittar forskande på mig.

- Vem är ni, egentligen?

- Det kan jag inte säga, men jag står dig mycket nära.

Och med ens pratar vi livligt som om vi känt varandra hela livet. Vi talar om det som kvinnor alltid talat om - mat och kläder, skratt och gråt, män och barn, förlorningar, liv och död, ensamhet och gemenskap.

- Och Axel, ton mari? säger jag

- Axel har åkt på kommunalstämma. Barnen är ute med guvernanten. Och barnjungfrun har hand om lilla Thyra.

Barnen, ja, säger Ebba. Albert säger JA om jag ber honom om något. Så gör han det inte. Albert, min gosse. Anna säger NEJ, med trumpen min. Men se'n gör hon det i alla fall. Jag försöker fostra dem till att lyda.

Vi blir avbrutna av en jungfru som kommer med en tebricka. Efter en stund ser jag att Ebba blir blek.

- Hur är det fatt?

- Det är så varmt. Jag håller på att få min huvudvärk.

Hon går fram till ett av fönstren och öppnar det. Jag följer henne försiktigt. Vi ser ut över trädgården mot öster. Där finns rader av unga fruktträd. Solen har gått i moln, men det är hett, kvavt.

- Jag ser gärna mot öster, säger Ebba.
- Är det inte vackrare mot väster? undrar jag. Där är ju parken med alla växter. Och Mälaren framför allt.

- Hemma på Vuojoki, säger Ebba som om hon inte hört min invändning, där brukade jag smyga mig upp till tredje våningen. Från ett litet fönster kunde man skymta havet, västerut. När skulle han komma där ute, han som jag älskade? När vi var i Åbo gick jag ner till hamnen. Nu ser jag mot öster, mot Finland. Så underligt allting är.

Jag bryter stämningen med att fråga om jag får se mig omkring i huset.

- Gärna, säger Ebba trött. Men ursäkta, jag måste gå och lägga mig. Min huvudvärk. Mamsell Anna-Stina får visa runt.

Ebba ser stram, nästan avog ut som om hon ångrat förtroligheten nyss. Och hon försvinner som en skugga. När hon går förbi det gamla pianot slår hon ett ackord. Det skär i mig.

Mamsell Anna-Stina står bredvid mig.

- Jag ska följa frun.

Mamsellen går före mig nedför trappan och in i salen. Rummet är mindre än jag trodde. Mitt på golvet står ett runt matbord. Omkring bordet och kring väggarna är tolv stolar med rottingsits. Jag känner inte igen möblen. Men där - mot norra väggen - står "vårt" stora 1700-talsskåp! Jag går sakta fram och klappar i smyg de vackra dörrarna. Och där - mot väster - står buffén i nyrenässans. Den passar inte riktigt till de andra, äldre möblerna. På buffén har man placerat ännu ett föremål som jag känner igen. Det är den stora mässingssamovaren med de ryska bokstäverna som vi inte har kunnat tyda.

Jag gläntar i smyg på en halvrund dörr. Åh, det är bara ett skåp bakom. Där står de, de slipade antika vinglasen.

Från salen kan jag se in i ett förmak. Åter igen blir det igenkännandets glädje och vemod. En chiffonjé från 1820-1830-talet. Är det "min"? Jag öppnar dörrarna till ett bokskåp. Som en inkräktare upplever jag mig inte. Görvälns atmosfär känns som hemma.

Jag bläddrar i några böcker, som nu står i min egen bokhylla. Det är Bulwer: Guy Darrell, det är Dickens: Martin Chuzzlewits och Dombey och Son, översatta till svenska på 1850 och 1860-talen, det är Silvio Pellico: Mes prisons på franska. Det är det mycket stora fransk-svenska lexikonet. Alla med Axel Björkmans namnteckning.

Mamsell Anna-Stina håller sig diskret i bakgrunden och jag ber henne att få titta på köket.

Jag har sett en tavla som visar Görvälns kök, målad på 1830-talet av J.G. Köhler. På den tavlan ser man i sydöstra hörnet en stor öppen spis. Där har man lagat mat, när Axel och hans syskon var små.

När jag kliver över tröskeln till köket, fastnar jag med kängan i min långa kjol. Pigorna reser sig och niger. Ida lägger in ett par vedträn i den nya, fina järnspisen. Den är inmurad i den gamla öppna spisen under den väldiga spiskupan. Där i hörnet blänker den avlånga fiskkitteln av koppar. Ska det bli Mälargös till middag?

Här är inte kvavt som uppe i salongen. Västerfönstret står öppet, gardinen fläktar

och solen skiner igen.

Jag hälsar och ber jungfrurna fortsätta med sitt arbete; jag ska strax gå. En kvinna, drygt 40 år, sitter vid bordet och stöter bröd i en väldig stenmortel. (Ja, jag vet exakt hur stor den är, 22 cm i diameter. Det finns två). Kvinnan måste vara "enkan Anna Sofia Andersson".

Hennes son, en halv vuxen pojke, kommer in med en hink nyupptagen potatis. På bordet står en rund porfyrask, redo att fyllas med smör. Jag känner så väl igen den. Det är svårt att inte gå fram och lyfta på locket med den förgyllda knoppen.

Ingen säger något. De ser på mig som vore jag ett spöke. Kanske är jag det? Snabbt säger jag adjö och dörrarna stängs bakom mig.

När jag kommer ut på grusplanen hör jag ett plötsligt, tydligt "krasch"! Vad var det som gick sönder?

Nej, slottet har inte sjunkit ner i jorden när förtrollningen bröts. Det står där, hem för Björkmans i 80 år.

Det smäller i bildörrar och restauranggäster kommer strosande uppför trapporna.

Ur Järfälla församlings husförhörslängder:

Demoiselle Emilia Charlotta Sontag, f. 1837 i Åbo, flyttade 1867. (stannade i 5 år).

Demoiselle Anna Christina Eriksson, f. 1843 i Lennäs, Örebro län.

Pigan Eugenia Vilhelmina Rydberg, f. 1848. Flyttat 1874.

(Pigan) Enkan Anna Sofia Andersson, f. 1833 med son Carl Johan Jansson, f. 1861.

Pigan Ida Christina Isberg, f. 1851. Flyttat 1875.

Pigan Johanna Maria Andersson, f. 1848.

Uppgifterna om möblerna och andra föremål kommer från bouppteckningen efter Axel 1886 och efter Ebba 1898. De "igenkända" sakerna finns (med ett undantag) ännu i behåll hos några av barnbarnsbarnen.

Ingela Lind, Dagens Nyheter 17 februari 1997:

"Ting är mer trofasta än människor ...

... Så som jag sitter i den gamla biedermeierstolen satt en kvinna på 1800-talet. Och genom att sitta så kan jag ett slag bli hon.

Ett hem är en sentimental installation där tingen inte får sin betydelse av sin materiella existens utan som relationer. De bär på historien. Men de tänker också åt oss.

När en människa dör stannar tiden, för tiden går bara med människan. I vissa kulturer stannas också klockorna. Tingen skrumpnar till kuriosa, och över dem lägger sig en hinna av förflutet genom vilken ingen tycks kunna ta sig in.

Men saker kan väntas ut. Och efter hand, till skillnad från människor och djur, kan de lossas från sina nät av damm och skaffa sig nya älskare .. För gamla ting håller sig envetet kvar i livet medan vänner och släktingar insjuknar, dör och sviker."

Så gick 1870-talet mot sitt slut. Axel var hårt engagerad i det kommunala livet. Nu kände han sig oförklarligt trött, orkade inte riktigt med sina uppdrag och inte heller med gården (trots inspektor, trädgårdsmästare, mjölkarendator, rättare, smed, med

flera).

Han började svettas på nätterna och hostan ville inte gå över. Makarnas kusin Sophie Björkman på Sätuna gifte sig 1876 med en läkare, Sigurd Lovén. Ebba övertalade Axel att låta Lovén undersöka sig. Ja, visst är det lungsot, tuberkulos, konstaterade Lovén. Axel var inte gammal, ännu inte 50 år.

Ebba mindes från barndomen hur halvbrodern Robert Björkenheim drabbades av lungsot och hade rest till Italien, där klimatet hjälpte honom att övervinna sjukdomen.

Makarna diskuterade. Att resa till Medelhavet och vistas på kurorter kostar pengar. Ska vi sälja Görväln för att få råd? Hur ska vi göra med barnen?

Borde inte Albert överta Görväln så småningom? Ebba har förhoppningar om Albert, älsklingsbarnet, men Axel är tveksam. Är inte Albert för vek, har han inte redan kommit i dåligt sällskap?

Så såldes Görväln 1882. Den Björkmanska familjen hade ägt Görväln under 80 år i tre generationer. Den nye ägaren C.G. af Schmidt var syssling till Axel och Ebba. I bouppteckningen efter Axels död fanns ännu kvar en inteckning i Görväln på 105 000 kronor (5% ränta). Även i "Wiksjö landegendom" var en inteckning på 9000 kronor.

I vindsrummen och i de fyra flyglarna måste det ha funnits mängder med möbler och grövre och finare hushållsföremål. Vad blev det av allt detta?

Man stannade inte bara på Görväln och i Stockholm. Resor företogs, t.ex. till Danmark

Vykort föreställande Marienlyst, Slot og Park (Danmark). Från Anna Almqvist, född Björkman till sonen Carl:

Marienlyst 10 Juli 1912.

" ... för jämnt trettio år sedan bodde vi här med föräldrarna en sommar."

STOCKHOLM - OCH EUROPA.

Familjen Axel Björkman bosatte sig i Stockholm, Humlegårdsgatan 1, Hedvig Eleonora församling. Huset där de hyrde måste ha legat, där nu Östermalms saluhall finns. Saluhallen byggdes 1888. Förut låg där trähus med trädgårdar.

Den närmaste släkten hade alla våningar i Stockholm, förutom sina lantegendomar.. Eventuellt hade Björkmanska familjen redan tidigare denna bostad. Den nygifta Elvine Hamilton, f. Åkerhielm, skrev i ett brev redan den 22 november 1881: "...vi-sit hos Morbror Axels..." (K.B. Högforsarkivet). Det måste ha varit i Stockholmsvåningen.

Enligt bouppteckningen efter Axel innehöll deras bostad vid Humlegårdsgatan åtta rum och kök. Säkert låg förmaket, salen och salongen alla åt gatan, kanske både åt Humlegårdsgatan och Östermalmstorg, som då ännu kallades Ladugårdslandstorg.

Ur brev till Josephine Åkerhielm från dottern Anna Å. 7 mars 1884: "...och på kvällen bjöd Elvine Morbror Axels flickor. De voro muntra, åtminstone Anna, och Mammans

råd tycktes ha inverkat godt på Morbror i många fall..." (K.B. Högforsarkivet).

Från hösten 1884 var Axel dålig och Sigurd Lovén rekommenderade absolut en vistelse i bättre klimat. Makarna var så fästade vid varandra att det var otänkbart att Axel skulle resa ensam. Men barnen?

Albert var nu placerad: 1884-1885 var han elev på Viksjö gård (granne till Görväln och tidigare ägd av Bengt Magnus Björkman). 1885 praktiserade han på Väfle, utanför Eskilstuna. Och samma år blev han ordinarie elev vid Ultuna.

För flickorna öppnade faster Josephine stora famnen. Hos den vänliga och gästfria familjen Åkerhielm på Högfors fick Axels och Ebbas döttrar Anna, Elin och Thyra tillbringa de två vintrar som föräldrarna kom att vistas i Frankrike, Italien och Wiesbaden, Tyskland.

Om just den här perioden i Ebbas liv, 1884-1886, vet vi en del genom de brev som makarna skrev hem till Sverige.

Färden gick söderut. Järnvägsnätet i Europa var fullt utbyggt. Det första målet var Wiesbaden. Axel fick glömma sin aversion mot Tyskland.

"Wiesbaden ... ligger 117 m.ö.h. i en dal på sydöstra sluttningen av Taunus, 5 km norr om Rhen ... Skyddad som den är mot de skarpa vindarna från nordsidan, har staden ett gynnadt klimat ... en av Tysklands och världens mest besökta badorter .. För en mångfald sjukdomar söker man bot i W., framför allt för sjukdomar i andedräkts- och matsmältningsorganen ..." (Nordisk familjebok 1921).

BREV.

Brev till Anna Åkerhielm från systemen Aimée, troligen 1884:

" ... Anna B. var hela tiden mamma var borta och äfven sedan så hysterisk och hade så ont i hufvudet och i ryggen, så det var så tråkigt - jag önskar jag hade mer tålmod med henne ..." (KB, Högforsarkivet).

Axel och Ebba till döttrarna (nu på Högfors) De allra flesta av Ebbas brev är på franska.

Hôtel & Bader zum Englischen Hof
Besitzer J. Berthold Wve Kranzplatz No 11 Neu erbaut 1882/83.

Wiesbaden 28 november 1884.

Kära Flickor!

Vi hafva haft ganska kallt här några dagar ... Ehuru doktorn enträget ville att jag skulle gå ut äfven de kalla dagarna, höll jag mig ändå inne, ty jag hostade mer, då jag varit ute och inandats den kalla luften ... I Onsdags undersökte doktorn mitt bröst, med det på sednare tider vanliga utlåtandet: det går framåt, men långsamt.

Både Doktor Z. och jag hafva skrivit till Sigurd Lovén, och jag väntar förgäfves sedan i Onsdags svar från honom.

Jag skall skrifva till Faster Josephine så snart jag får svar från Lovén, ty hans bref blir

troligen afgörande, om jag får komma hem eller ej i vinter.

Thyra har väl fått sin bok, och Ni de bref, vi afsände härifrån den 22 och 23 ds; Ni fingo troligen dem på samma gång i Thorsdags morgse, per Krylbo.

Af tidningstelegram i Kölnische Zeitung ser jag att det i går morgon var 12 grader kallt i Stockholm, då hafva väl ni 15 grader.

Från Albert hafva vi ej nyligen haft bref, men bästa bepröfvade medlet, är att sjelf ej skriva -

Will Anna fråga Faster, och svara mig, hur det gick i Pröfningskommittéen med Farbror Aug. Silfverstolpes utskylder; han blef ju i Taxerings kommittéen för detta år uppskattad till en årsinkomst af Sjuhundrafemtio tusen kronor, deraf 730,000 för förtjensten på försäljningen af Ingemarshof; och till följd deraf skulle ingen Westeråsbo behöfva betala några utskylder; ty Farbrors skulle gå till 80.000 kronor.

Helsa så hjertligt den snälla Faster från Mamma och mig, äfvensom Aimée.

Waren snälla, uppmärksamma och lydiga samt gören allt Edert till, att göra bördan lätt för Faster, att hafva velat emottaga Eder. Jag sänder eder mina bästa hälsningar och förblifver eder alltid

ömt tillgifne Pappa.

Chères Anna Elin et Thyra!

... elles vous apprendre aussi que la santé de papa ne fait pas de grande progrès vers le mieux...

Ebba brevväxlade med sin syster Sigrid. Denna var gift med Jonas Alströmer, bodde först på Åkersta i Södermanland, sedan på Östad utanför Alingsås. När Sigrid dött 1932, återsändes Ebbas brev till hennes barnbarn.

Från Ebba till systemen Sigrid Alströmer.

Wiesbaden 5 December 1884.

Ma bien chère Sigrid!

Par une lettre d'Anna, de Högfors j'ai appris que mon silence ...

Genom ett brev från Anna, från Högfors, har jag fått veta att min tystnad den senaste månaden har gjort dig orolig. Jag är verkligen mycket ledsen för det och emellertid också lycklig därför att mitt brev av den 21 november har nått dig efter lång tid.

De sista 14 dagarna har för oss varit fyllda av bekymmer och osäkerhet och väntan. Dagligen har vi trott oss få mottaga nyheter från våra läkare i Stockholm och varje dag fått möta en ny besvikelse. De har tagit tid på sig för att tänka efter, de här herrarna. Axels brev, där frågan ställdes till dem om ett återvändande till Sverige för honom var möjligt avsändes härifrån den 20 November.

Som jag redan sagt dig, har jag gjort mig förebråelser för att så länge ha lämnat dig utan nyheter.

Men, kära Sigrid, det är ibland så svårt, så pinsamt att skriva ...

... je l'ai bien pensé en recervant la lettre d'Anna ... jag har tänkt mycket på det när jag fick brevet från Anna. Oh, tack kära Sigrid för din omsorg -elle nous fait - för att glädja Axel och mig. För Axel, som hyser varma känslor för dig ... åstadkommer det en sann glädje. Det är få saker som kan glädja honom numera ... I Stockholm var hans depression så djup så den prövade den moraliska och fysiska styrka jag hade kvar. Här, Gud vare lov, har jag inte sett sådana svaghetstecken; behandlingen genomlider Axel med tålmod och beundransvärt lugn. Under sjukdomsperioderna eller då det fysiska är mycket allvarligt angripet genom det dagliga lidandet, då min man inte är sig själv, är det sällan tid för eftertanke; lidandet absorberar helt ... les souffrances ne sont pas permanentes ...

... Axel est allé à Frankfurt ... entrevue avec son tailleur ... Pour diner avec lui dans notre appartement ... Hos oss finns det för tillfället en rysk familj, greven och grevinnan Keller, som har bott i Dresden de fyra sista åren, några tyska familjer förutom herrar av skilda nationer.

Vi bryr oss inte om att göra bekantskap med främlingar. Grevinnan K. försöker bryta vår tystnad, men det lyckas hon inte med ... den unge löjtnanten, deras son, kommer att återvända för att förena sig med sitt regemente i St. Petersburg....

... vi har idag också fått ett brev från Sigurd Lovén ...

Det är mot Medelhavet som vi ... d'un retour en Suède dans cette saison (?) completements abandonné! ... notre route est cependant tracée: elle embrace Baden, St. Gothard, Turin par Chivasso et finalements Menton ou St. Remo!

... et avec la grace de Dieu nous y trouverons paix, tranquillité et espoir.

... à Alger ... ou sur la cote Britanique ...

... Nous ecrivons aujourd'hui pour faire metier notre etage à Stockholm en location.. (" Vi skriver idag för att hyra ut vår våning i Stockholm." Det visar sig senare att den inte blev uthyrd).

... J'espere que la chere petite Sophie aura grand plaisir de sa poupée.

... Tu ne me dis pas si la mort d'Adolph etait subite; etait ...d'apoplexie? ("Du säger mig inte om Adolphs död var plötslig; var det slaganfall?")

(Ebbas och Sigrids svåger Adolph Aminoff, gift med deras halvsyster Sophia, dog 2 november 1884).

... votre depart d'Åkerstad car il augmentera encore, le distance, qui nous à separée ...

Ta seur devouée Ebba.

MENTON, stad i franska dep. Alpes Maritimes ... 21 km n.ö. om Nizza ... angenämt klimat och är på den grund mycket besökt af sjuklingar ... Jämte klimatet har M. äfven en nästan tropisk växtlighets behag ... (Nord. familjebok 1913).

Från Axel och Ebba till sonen Albert.

Mentone d. 14 Mars 1885

(Alpes Maritimes) Alexandra Hôtel.

Käre Albert! Tack för brevet af d. 8 dennes ... Man kan äfven derifrån promenera till staden, utan att behöfva gå i trappor, dessutom fins ascenseur ... Wi äro ute hela dagarna. Det var för mig en smärtsam och oväntad underrättelse att af tidningarne se, att en af mina äldste vänner, Sigfrid Rålamb dött. Försök få reda på, af hvilken sjukdom han dött, och om han var länge sjuk.

Jag undrar, hur det nu skall gå med Sundby; det var ju ifrågasatt att din vän Sigfrid R. skulle få det som fideikomiss.

Om du nu nödvändigt, i och för mönstringen, behöfver vara en natt i Stockholm, kan du bo i mitt rum i vår våning, men på förhand underrätta Charlotte, så att hon har det eldadt och varmt, samt lägger ut sängkläderna, så de blifva varma ... Så snart du får reda på, när mönstringen blir, så underrätta mig, så att jag kan sända dig respengar; låt mig då äfven få redovisning för de pengar du ännu ej redovisat ...

Som vår våning i Stockholm ej blef uthyrd, är det möjligt, att vi hemkomma i början af Maj.

Ebba, här på svenska; Albert kanske inte var så skicklig i franska:

Kära Abbe!

Ditt kärkomna bref af den 8 dennes emottogo vi med glädje i går afton kl. 10. Gudskelof, Pappa är rask och ser bra mycket friskare ut här än i Wiesbaden. De härliga promenaderna här bidraga nog till krafternas återställande och då vädret dessa 14 dagar vi vistats i Mentone hela tiden varit gudomligt har vi hela dagarna varit ute det vill säga vi gå från hotellet kl. halv 8 efter vårt kaffe, och återkomma kl. 11. Sedan är bäst att ej gå ut igen förrän kl. halv 2 ty vid 12-tiden är här bra varmt för dem som liksom vi gå "på sträck". Halv 2 således vandra vi åter (häromdagen gingo vi till Italien, ja, det låter som vi då skulle riktigt anstränga oss men det tar till gränsen Pont St Louis endast 3/4 timme), och återkomma vid 1/2 6-tiden. Måtte du kära Abbe fortfarande få vara rask, och att allt går dig väl på Wäfle. Nästa gång är det jag som skrifer ett helt bref och ej som idag och sist i B (?) endast några rader.
Din tillgifna Mamma.
Från Högfors har vi haft goda bref.

Axel och Ebba till döttrarna.

Mentone den 8 April 1885.

Kära Flickor!

... Jag undrar just, om det (telegram) kom fram på Fredagen, så att Anna kunde resa till Sätuna!

Vi sände igår från Nizza 2 små askar med blommor åt Tante, och en åt Anna, för att gifva Faster från Eder ... Nu börja églantener och alla sorts rosor slå ut, så att inom en vecka är det som en rosengård här nere. ...

Mercredi à 9 heures.

Chères Anna, Elin et Thyra!

Papa a interrompre sa lettre pour faire sa promenade . papa et SI pressé ... le cher petit père ...

Votre Maman devouée

Från Axel till döttrarna.

Mentone d. 15 April (1885).

Kära Flickor!

... Ej ett ord hafva vi hört från Albert sedan d. 25 Mars! ... Wi resa troligen härifrån om Söndag eller Måndag, men uppehålla oss vid Como, Lago Maggiore och Lugano. ... Schmidts voro på resa till dottren Emma, som gifte sig i höstas med Herr Philipsson och bor i Arboga...

... Farväl, många helsingar genom eder Pappa.

Från Ebba till systemn Sigrid.

Pallanza 2 Mai 1885.

Chère Sigrid!

... le charmant voyage que nous avons faits depuis Menton par Gênes et Milano ... et une photographie de l'Isola Bella .. la vegetation tropicale ... Nous sommes 120 personnes en Table d'hôte ... L'appartement au second étage avec le balcon ... est le nôtre ... Axel va bien, grâce à Dieu...
Ta seur devouée Ebba.

Från Axel till döttrarna.

Frankfurt a/M d. 10 Maj 1885.

Kära Flickor!

... Läkarna tycka att mitt helsotillstånd ungefär är detsamma som i slutet af Februari, men att jag tilltagit i krafter och vigt.
Mellertid vilja de ej tillåta mig att återvända till Sverige förrän den 10 à 15 Juni .
Jag har genom en häftig hostattack igår afton blifvit öfvertygad, att det ej skulle vara bra för mig att återvända. Under sådana förhållanden inse ni, kära flickor, väl att det troligen blir en verklighet af Mammans ifrågasatta resa ENSAM hem, som vi förr blott ansåg som ett hotande moln.
Mamma reser därför redan i öfvermorgon, Tisdagen den 12 te dennes härifrån och skulle i så fall vara i Stockholm Thorsdagsmorgon den 14 de ... Det blir svårt för Mamma och mig att skiljas, låt vara blott på en månad, men vi tycka att vi ej kunna lemna Eder längre åt Fasters godhet - äfven Albert behöfver ett hem till Pingst, då han kommer till Stockholm från sin excersis ...
... Jag tycker att ni böra gifva inalles 15 kronor i drickspengar, om ni har haft EN jungfru; i annat fall 10 åt hvar om ni haft 2 ...

Axel och Ebba till döttrarna.

Wiesbaden d. 27 Okt. 1885.

Kära A.E.T.

... Till middagen fingo vi bland annat: stekt gås med lingon - inte var det MAMMAS lingon, men det var då ej att undra på, då jag ej I SVERIGE någonsin fått några, ENS DITÅT, i godhet ...
Wet ni om ljuskronan, som Farbror Silfverstolpe köpte af oss, framkom i oskadt skick?
... Anna skall aldrig, då hon begagnar sitt bernstenschalsband, skrufva till det FÖR HÅRDT, ty bernsten är skörare än allt annat.

Chères A E T!

... Le chère, bon papa va mieux ... Il faut pour cela que papa aille relativement bien.
... nos salutations sincères à la Tante et cousines.
Votre maman devouée

...IL Y A SI LONGTEMPS, SI LONGTEMPS QUE J'ESPÈRE MOI !
(Det är mycket länge, mycket länge som jag hoppas= har hoppats)

Från Ebba till system Sigrid.

Hotel Block Wiesbaden le 18 Dec. 1885.

Ma bien chère Sigrid!

... Je regrette beaucoup votre depart d'Åkerstad car il augmentera encore, le distance, qui nous a séparée...

... il y a si longtemps, si longtemps que j'espère moi!

... Il y a quelques jours j'ais écrit à Maman et à Louise ...

... Det är några dagar sedan jag har skrivit till Mamma och till Louise, jag hoppas att mina brev finner dem vid god hälsa och kanske återkomna till Kjuloholm.

... Från våra kära barn ha vi, Gud vare tack, goda nyheter. Albert studerar med intresse och nöje vid Ultuna. Anna och Elin är mycket upptagna med sina julgåvor. Thyra gläder sig enormt åt julaftonen, som alla barn i hennes ålder.

... Et pour finir, ma bien chère Sigrid, ...

... Och för att sluta, min mycket kära Sigrid, ...endast några ord - min kära Axels hälsa ...
... Nej, ... den är inte bra, och det är sorgligt att säga ...

Din tillgivna syster Ebba.

Från Axel och Ebba till barnen.

Del av brev, antagligen december 1885.

à 6 heures.

Kära, älskade barn!

Jag sänder eder till julhelgen och nyåret mina hjertliga lyckönskningar. Det känns för mig i år ännu tyngre än i fjol att då vara skiljd från Eder. Men Gud styrer nog allt till det bästa, ehuru det ibland skymmer för våra ögon!

Fastän ej personligen tillsamman, äro vi ju hos hvarann med våra tankar och våra böner.

Gud beskydde och bevare eder, KÄRA barn!

Pappa.

Samedi à 4 heures.

... à la tante papa ecirira demain ...

Ja nun ist alles so hubsch und freundlich für Ihnen, man kann doch gar nichts anders machen als was ist jetzt da. Sie sollen es sehr gemütlich und gut haben diese Weinacht!

Från Axel till dottern Anna.

Wiesbaden d. 15 Januari 1886.

Kära Anna!

... Jag är utledsen vid hotellmaten; som kött är det endast biffstek eller kotletter ... hafva vi lärt kocken laga selleripurée ... I helgen hafva vi båda mycket längtat efter LUTFISK; och Fru Öhmans knäckebröd också. Tack för underrättelsen angående 13 Villagatan, jag vet nu, hvad jag vill veta. Inte ett ord från Albert sedan d. 1 ds. från Ultuna! Jag är missnöjd med mig sjelf, att ej heller idag kunna skriva till den snälla Faster Josephina, men det GÅR inte. Men det skall väl komma! Helsa henne emellertid så hjertligt från oss.

Helsa äfven Elin och Thyra, från den sednare väntar jag en gång i veckan bref, hur hennes uppförande och flit varit.

Gud bevare eder kära barn!
Eder Pappa.

Från Sofia Björkenheim till dotterdottern Anna Björkman.

Åbo den 27 Januari 1886.

Min egen Anna!

Genom Sophies bref till Elin, vet du att Edra snälla vänliga skrivelser och nyårsönskningar kommit mig tillhanda; att de skänkte mig mycken glädje betvivlar du ju ej heller då du känner till hvilket stort rum Ni alla fyra, mina kära barnbarn, hafven i mitt hjerta! Det är så snällt af Eder, att ibland delgifva mig något om Edra sysselsättningar, samt lemna mig underrättelser från de så aflägset vistande kära Föräldrarne! Ej har jag nu på länge hört något direkte från dem, men ber till Gud, att det måtte gå framåt - "från mörker till ljus, - från oro, till gladare förhoppningar".

I dag hafva vi här ett så herrligt väder, riktig vårsol, - och i Wiesbaden stundar väl nu snart den angenämaste årstiden. Att Albert trifs bra, och arbetar flitigt vid Ultuna, glädde mig mycket erfaras; helsa honom så innerligt från Mormor.

I största stillhet, men med hälsa och trefnad har tiden framskridit allt härtills. Louise Cedercreutz besökte mig korrt före Jul, och om par dagar hitväntar jag hennes Man. I Mars månad hoppas jag få glädjen här emottaga Edvard med sin hustru och någon af de älskliga små barnen. Sophie ber mig framföra hennes bästa helsningar till Eder alla. Hon håller nu flitigt på med lektioner i Franska, Finska och ritning. Skrif nu någon gång mina snälla kära barnabarn till Eder ömt tillgifna gamla Mormor.

Hjertliga helsningar från mig till dina Föräldrar i ditt nästa bref.

Från Ebba till barnen. (Början av april 1886). Nu är det riktigt allvarligt - Ebba skriver på svenska.

Tisdag morgon Kl 8.

Älskade barn!

Z. kommer 3 à 4 gånger om dagen. I går afton gav han sömnmedel. Verkade först med lindrig yrsel sedan några timmars sömn. 1 timme på förnatten, en half sedan så en half; svåra plågor i bröstet, nu på morgonen mycket svag. I natt sade pappa en gång. Gå och lägg dig Ebba och flickorna med...

9 heures. Z. vient d'être ici. Han tror pappa kommer att förlora medvetandet idag!

Gud var när oss, befria kärleksrikt min älskling, från plågor!

Kl. 6 Tillståndet mycket dåligt. Kramp i lungan. Full sans.

Från Ebba till dottern Anna.

Hôtel Block, Wiesbaden. 7 April.

Min älskade Anna!

Gud vare med oss alla!

Om så är Hans villja kommer jag till Stockholm om Söndag morgon; jag reser härifrån

om vår Herres mening det är om Fredag tidigt. Kom du med Söndagståget till mig. Elin får komma sednare till begrafningen. Den älskades jordiska kvarlevor följa mig snart efter till Sverige. En person härifrån åtfölja dem. Albert skrifer du till att han kommer till Stockholm dagen före begrafningen som han skall genom mig eller dig underrättas. Skulle något hindra mig att vara på Hôtel Suède i Sverige då du kommer så gå till Faster Augusta. Omfamna INNERLIGT Elin Thyra. Helsa alla.
Din egen Mamma.

Stockholm- Vesterås- Bergslagens och Köping-Hult jernvägar.

Telegram.

Inlemnadt i Stockholm den 7/4 1886 kl. 9.45 e.m.

Ankommet till Högfors den 8/4 1886 kl. 7.55 f.m.

Friherrinan Åkerhjelm, Högfors.

Ebba telegraferar, att hon kommer till Stockholm om söndag och att Anna ej skall resa.

Silverstolpe

STOCKHOLM 1886.

Ur Birgit Gejvall-Seger: "Stockholms hyreshusbebyggelse på 1800-talet".

... "Centrum i en stad är inte alltid en fixpunkt. Det kan förflyttas ... I Stockholm förmärks starka förändringar under 1800-talets lopp av de olika malmarnas status. Under 1800-talets första hälft började sålunda Klara och Jakobs församlingar mer och mer dra åt sig affärliv och ståndsmässig bebyggelse ...

PÅ 60-talet bodde den förnäma världen gärna kring Kungsträdgården - vid V.Trädgårdsgatan och på Blasieholmen - och mot slutet av århundradet hade "the upper ten" flyttat till östra delen av nedre Norrmalm ... Det fattiga, till stor del med kåkar bebyggda Ladugårdslandet förvandlades till ett fashionabelt, rikt Östermalm".

Ebba var nu tillbaka i Stockholm, Humlegårdsgatan 1, ensam med barnen. Hon var änka, 42 år gammal. HUR skulle hon leva?

Bouppteckningen efter Axel skedde den 4 juni 1886. Behållningen i boet (aktier och obligationer, in-teckningar i Görväln och Viksjö) utgjorde 374 000 kr.

I ett inbördes testamente av den 23 september 1884 uttryckte makarna Björkman sin vilja (bl.a.) att hustrun vid mannens frånfälle "skall ega att efter godtfinnande, utan inskränkning af egendomens natur, utvälja samt med full eganderätt omhändertaga och besitta så stor del af qvarlåtenskapen, att hvad deraf återstår i värde uppgår till tvåhundrafyrtiotusen (240 000) kronor, hvilken sistnämnda egendom tillfaller våra gemensamma bröstarfvingar till lika fördelning dem emellan ..."

Avkastningen av resten kunde kanske Ebba leva på (i den tidens penningvärde).

Men Ebba hade fått en annan tanke i sitt huvud. Axels systerdotter, Anna Åkerhielm på Högfors, hade börjat sätta sina planer i verket - planerna på att bli sjuksköterska. Anna Å. utbildade sig på det nyinrättade Sophiahemmet. Ebba ville göra detsamma. Men hennes anhöriga och släktingar var helt oförstående inför hennes funderingar. Anna Åkerhielm förstod henne ändå, delvis.

Från Anna Åkerhielm till kusinen Anna Björkman.

Högfors den 19 jan. 1887.

... Du tycker kanske det är underligt, men jag hade redan förut en aning om din Mammans tankar i det ämne hvarom du skref; hon hade, då Mean sist var uppe hos Eder, gjort några frågor, som Mean sedan talade om för mig och som kommo oss att ana hvad som föregick inom henne. Ännu mera undrar du kanske öfver att jag förstår dig bättre än jag förstår Moster - då hon och jag ha samma önskan borde väl jag förstå henne bäst. - Och jag förstår henne till en del: då man länge vårdat en kär sjuk, åt hvilken man egnat dag och natt alla sina krafter, och så detta värf, dessa pligter upphöra, känns det som om den bästa lindring i saknad och tomhet vore att få sitta vid en annan sjuksäng och helt och hållet egna sig åt vården af andra sjuka. Detta har jag sjelf erfarit, och kan derföre så väl förstå den känslan hos en annan. Men hvad jag icke förstår, är att Moster kan lemna Eder - i det fallet är jag af aldeles samma tanke som du, och genom detta uppstod på nytt hos mig tvifvel om huruvida jag gör rätt i att lemna de mina ...

En gift kvinna, en änka, som inte behövde arbeta för sin försörjning - varför skulle hon utbilda sig?
Och Ebba gav efter för trycket.

Ur Karin Johannisson "Den mörka kontinenten", 1994 (sid. 232):
Elisabeth Browning, Florence Nightingale och Edith Wharton är exempel på kvinnor som hittade vägen ut: när de bröt sig loss från högreståndskvinnans sociala och intellektuella förkvävning, befriades de också från sjukdom och depressioner".

Ebba tog inte - eller fick inte - den chansen. Man är den man tillåts vara.

Bernhard Tarschys skriver i "Perspektiv på åttioalet":
" ... Decenniet utmärktes i stort sett av stadig patriarkalism, av illusionsfylld idealism och bastant sentimentalitet. Balansen mellan dygd och synd uppehölls av en visserligen inte accepterad men inom vissa kretsar cyniskt välskött dubbelmoral".

Ebba var ingen glad änka. Hon sökte tröst i religionen. Inte ens det hjälpte.

Redan sommaren 1886 flyttade Ebba till Floragatan 16 i den nya Villastaden norr om Humlegården. Huset, ett hyreshus, var nybyggt 1884. Det finns ännu kvar.
"På initiativ av Inteckningsbankens direktör J.H. Palme bildades 1872 AB Stockholms byggnadsförening som 1875 köpte in kvareret Kulberget mindre i avsikt att där sälja tomter och skapa en villastad". (K.E. Högner). Först uppfördes 16 stora villor. På grund av stigande tomtpriiser kom Villastaden att snart bebyggas även med hyreshus.

Ebba flyttade ofta, som många andra stadsbor på den tiden. Här några adresser, alla på Östermalm:

Floragatan 16 1886-1887
Karlavägen 28 (gatunumren nu ändrade). 1887
Odengatan 8 1895
Brahegatan 30 1898

ANNA.

I slutet av 1880-talet hände en del i Ebbas familj. Trots att Axel inte hade tålt svågern Ludvig Almqvist, umgicks tydligen kusinerna med varandra. Tycke uppstod mellan Sven Almqvist, vice häradshövding, och Anna Björkman. De förlovade och gifte sig hösten 1887.

Vigseln ägde rum i den nyrestaureerade Klara kyrka, den 8 december, kl.7 e.m.

"Efter vigselaktens slut behagade Ni intaga souper å Grand Hotel. Hemtning kl.10"

Från Sofia Björkenheim till dotterdottern Anna.

Åbo den 3 September 1887.

Min egen Anna!

En innerlig glädje beredde mig det telegram jag just nu emottog från din Mamma och en dyrbarare gåfva hade jag ej kunnat erhålla på min födelsedag än underrättelsen om ett älskat barnabarns framtida lycka och sällhet, nu i ljusa förhoppningar emotsedd, genom din förlofvning med Sven Almqvist. Måtte Herrens rikaste välsignelse följa Eder genom lifvet.

Helsa din goda Mamma och din Fästman från din innerligt tillgifna Mormor.

Annas brudklänning syddes hos Fr.V.Tunborg &Co, Mynttorget Nr 4, en nästan lika ansedd sömmerska som Augusta Lundin..

Sven Almqvist hade en våning i det Björkmanska huset, Regeringsgatan 36. Det nygifta paret Sven och Anna A. bodde först där till och med sonen Lennarts födelse. Han föddes 15 april 1889 i Jakobs församling. Senare flyttade familjen till Villastaden, med några olika adresser: Östermalmsgatan, Floragatan, Villagatan 3.

Ebba hann uppleva fem av paret Almqvists barn. Om hon umgicks med dem - och - hur, om det finns ingenting berättat.

Ur "Svenska miljonärer, band 5" (1900)

" ... Halva huset Regeringsgatan 36 äges f.n. av änkestatsrådinnan Almqvist och andra hälften av hofrättsrådet Almqvist och excellensen Boström."

Brev från Sven Almqvist till hustrun Anna, juli 1892, med anledning av dottern Agnes tvåårsdag:

"Älskade!

... kyss det lilla söta barnet från mig ...

Gustaf B. skall verkligen blifva statsminister! Måtte han ej få ångra att han gifvit efter för Konungens, Statsrådets och protektionisternas påtryckning! Han har varit mycket tveksam innan han svarat ja. Lina är lugn och sig lik. De skola visst tillöka sin våning med Ternlunds (f.d. min), der flickor och jungfrur skola bo.

Din egen Sven."

" ... Jag har, tyvärr, alltid varit flyttfogel".

Brev från Albert till modern Ebba.

Stockholm den 29 Januari 1881.

Snälla Mamma!

Tack för Mammans kärkomna bref. Jag finner af detta med verklig ledsnad att Pappa är missnöjd med mig. Jag är det desto mera, som jag på alla sätt försökt vara så noga, som jag kan, med Pappas tidningar. Jag sänder alltid af dem så ofta jag får 3 st.

Hvad Mammans Modetidn. beträffar, så sade Pappa att Mamma ej skulle prenumrera på dem förr än Mamma kom hem ...

Jag har ej träffat faster "Gussan", men hennes man har varit här. På Görwäln har jag ej varit ännu jag far väl dit den 6te Februari ... Jag förstår ej att jag ej fått bref från flickorna på så länge. Senast jag skref hade jag skickat med brefvet en hel hop frimärken, hvilka de skulle få dela ut i Pension.

Vredens kuscha Jakobsberg på så sätt att konsul Rettig gaf dem sitt hus i stan (i Kungsbacken) och pengar o han fick Jakobsberg ...

... Mammans ömt tillgifne Albert.

År 1887 tog Albert examen vid Ultuna. Samma år köpte han gården Vappersta i Södermanland.

Från Bengt Magnus Björkman till brorsdottern Anna Almqvist.

B.M. Björkman, Grönsinka. Den 22 Okt. 1889.

" ... Hvad nu Anna skrifver om Albert hoppas jag måtte vara öfvergående - ty att nu träda tillbaka från sin inköpta landegendom och taga plats som underordnad hos andra kan enligt min uppfattning ej leda till någon framkomst ... Albert är gammal nog att kunna sköta egen affär ... det MÅSTE gå, hälsa honom det".

Ändå följde en rad uppbrott. Kanske han "tager plats som underordnad hos andra", men han sålde och köpte ständigt sina gårdar, allt mindre ställen. Orsaken - helt säkert hans alkoholism.

På Vappersta, nära Vagnhärad och Västerljung, träffade Albert Hilda Andersson som skulle bli hans första hustru. Enligt två brev från Hildas systrar Karin och Ida till Albert var Hilda Kristina Andersson född 22 augusti 1871 i Västerljungs församling. Vigseln ägde rum i augusti 1890.

Från Hilda Björkman till Anna Almqvist.

Dunkershall Ekensholm den 11 Aug. 1890

Älskade Anna!

Tack för Annas och Svens välvilja att ihågkomma oss med blommor på vårt bröllop. Kärt hade det varit att få träffa Eder i Saltskog på Alberts och min hemresa, men vi förstodo att det dåliga vädret hindrade Eder derifrån. Albert bad mig till Eder fram-

föra en hjertlig helsning och skall Anna städse vara älskad och högaktad af tillgifna Hilda.

Redan 1890 bodde de alltså på Ekensholm, Dunkershall, också i Södermanland. I slutet av 1891 finner vi dem i Traneryd, Småland. Så fortsätter Alberts flyttningar.

Vem var med på Alberts och Hildas bröllop? Inte systemen Anna, åtminstone. Bröllopsfotot visar Albert i frack. Han har en yvig mustasch. Han ser mycket Björkmansk ut. Hilda bär en svart brudklänning, vit, lång slöja, fäst på huvudet med orangeblommor. Hilda har mörkt hår och stora vackra ögon. I vänster hand har hon sin brudbukett. Fotografiet är taget hos Selma Jacobsson, Fredsgatan 15, Stockholm.

Vad sa Ebba om sonhustrun? Brevet som Ebba skrev vid Axels död i Wiesbaden i april 1886 är det sista, där hon själv kommer till tals. Hädanefter är Ebba TYST. Eller är hon tystad?

BREVEN om henne och om och från Albert får tala.

Från Albert till modern Ebba.

Ultuna den 18.8.86.

Älskade Mamma!

Mammas bref skrivet i Mariefred den 14de dennes fick jag först nu i afton.... Jag hörde i dag af en af mina kamrater i äldre kursen, han heter Tjäder, att det var frågan om, att han i höst skulle komma till Sätuna, till inspektoren såsom hälften elev hälften bokhållare ...

Må Gud bevara Eder alla, önskar Mammas tillgifne son Albert.

Från Albert till systemen Elin.

Ultuna torsdagsafton. (Antagligen mars 1887).

Kära Elin!

... Är Mamma ute och går något? Säg Mamma att Mamma måste göra det för att få aptit, och sömn om nätterna!

Ni hafva väl af tidningarne sett att Elvine's man af en del frihandlare blifvit utsedd till deras riksdagsmannakandidat. Släkten tyckes ha olika åsigter. Bröderna Boström äro ifriga protectionister och Elvine's man frihandlare.

... Huru länge räcker Annas hushållsskola?

(Kusinen Elvine Åkerhielm var gift med Hugo Hamilton och kusinen Lina Almqvist var gift med E.G.Boström)..

Från Edvard Björkman till svägerskan (och kusinen) Ebba.

Amundtorp, Sköfde 30 Mars 1887.

Goda Ebba!

Än en gång ett hjertligt tack för den glädje Du genom Ditt vänliga besök här beredde oss alla ...

Din tillgifne Edvard.

Från Josephine Åkerhielm till Anna Björkman.

Högfors den 7 Juni 1887.

... Mina vördnadsfulla hjertliga helsningar till Tante Björkenheim och Din Mamma...

(Tydiligen var Sofia Björkenheim och hälsade på dottern Ebba i Stockholm då).

Från Albert till systemen Elin.

Ultuna den 22 Aug. 87.

Kära Elin!

Bara några rader som hastigast för att för Eder omtala, det Herr Schmidt kommer att anställa auktion på Görväln å Stallmästargården i höst, troligen i September efter hvad jag hört af en kamrat som varit spekulant. Antagligen blir denna auktion bara för att skaffa Schmidt spekulanter.

Helsningar! Din broder.

(af Schmidt sålde Görväln 1889).

Från Aimée Åkerhielm till Anna Almqvist.

Högfors d. 12te nov. 1890.

Älskade Anna!

Ditt bref i dag har trängt djupast i mitt hjerta, och jag måste skriva genast till dig, för att uttrycka mitt innerliga deltagande ... Stackars Albert! ... göra honom frisk till kropp och själ. Och Gud skall äfven förlåta. Och din Mamma! O Gud! bevek hennes hjerta och för dem båda tillsamman till hjälp, till tröst, och till lycka för dem båda! ... Mätte hypnotiseringen lyckas och Ni alla gå ljusare gladare dagar till mötes! Hvem tröstar och hjälper stackars lilla fru Hilda, har hon någon som stöder sig och hjälper sig? Stackars liten, det är svårt att ej duka under vid en sådan pröfning!

(Vi vet inte vad som hände Albert, men systemen Elin påminner systemen Anna i ett brev från 1901, om hur det var för "stackars Hilda". År 1899 hade Albert gift om sig med Emma och bodde på Ekenäs utanför Sävsjö).

Svanås Ormesberga 29.7.01

... Har du någon särskild anledning till oro från Ekenäs. Jag kan aldrig tänka därpå, utan riktig beklämning. , det gör mig så ont om Emma, fastän jag intet oroande hört. I olyckligaste fall, får det väl ej gå så långt som med stackars Hilda, utan att någon barmhertig människa griper in - eller hur?! Jag ville så gärna bjuda Albert och Emma hit - men jag vågar ej - allra minst när jag är ensam! Ej heller skulle jag ha mod att ensam besöka Ekenäs.

Från Ebbas bror Edvard Björkenheim till systerdottern Anna.

Orismala 14 dec. 1891.

Kära Anna! Nåd och Frid!

Jemte kortet till Ebba ville jag sända Dig och Sven en hjertlig helsning. Att Ebba är så

mkt bättre var innerligt dyrbart att erfara. Och såsom Du sjelf säger, vi hoppas och vänta den dagen då hon åter tillhör Eder krets och då genom Guds nåd hennes själ återfunnit sin hvila i Gud...

... tillönskar jag Eder alla en fridfull, god jul samt förblifver Din tillgifne morbror Edv. Björkenheim.

(Albert vistades en tid hos morbrodern Edvard på Orisberg för att komma i en "nykter och kristen miljö".)

Från Albert till systemn Anna.

Orisberg den 8 Maj 1892.

Min älskade syster! Es. 53:6

Fröjden Eder i Herran alltid ...

Då jag nu hört af Sven, att Du åter är uppe (Anna hade fött sitt tredje barn, sonen Gustaf, den 19 april) ... hvad som nu närmast ligger mig på hjertat. Det är min älskade hustru ... Jag önskar därför, Anna, att Du en gång, då Hilda med Guds hjälp anländt till Stockholm ... ville i enrum tala vid Hilda om hvad vår dyre frälsare gjort och gör för oss, syndare. Jag beder till Honom att Han om så är Hans vilja, må låta mig se min Hilda åter ... Kära, kära syster, får jag bedja Dig egna den tid, Du kan åt min Hilda, under hennes vistelse i Stockholm ... Hon bör ej ofta gå i trapporna... Vid vackert väder bör Hilda vara i Humlegården ...

Din ömt tillgifne Broder.

Hilda dog en dryg månad senare (i tuberkulos). Hann Albert hem från Orisberg?

Någon gång i slutet av 1880-talet eller början av 1890-talet blev Ebba omyndigförklarad. Var det hennes sjukdom och hennes eventuella oförmåga att handskas med pengar som föranledde släkten att få detta till stånd?

Svågern Jonas Alströmer och svärsonen Sven Almqvist blev hennes förmyndare.

Köpekontrakt:

Undertecknade, tillförordnade förmyndare för omyndigförklarade Enkefru Ebba Björkman upplåta och försälja ... till Herr Landtbruksrådet Axel Björkenheim Enkefru Björkmans egande en tolfteedel (1/12) af, inom EuraÅminne socken och Åbo och Björneborgs län belägna LAVILA EGENDOM, bestående af (o.s.v.) ... ofvanstående kontanta köpeskillingen, stor Fjortontusen (14 000) Finska Mark ...

Stockholm d. 19 November 1892

Jonas Alströmer

Sven Almqvist

Med förestående köpekontrakt förklarar jag mig till alla delar nöjd.

Åbo den 15 Mars 1893

A. Björkenheim.

1734 års lag: " ... änka råde över sig och sitt gods".

1884: Ogift kvinna myndig vid 21 år.

1919: Gift kvinna myndig.

Omyndigförklarad: "Den, som är i afsaknad af förnuftets bruk, är ej mäktig att företaga giltig rättshandel ..." (Nord. Familjebok 1914).

Snart blev också Albert omyndigförklarad. Även där blev Sven Almqvist en av hans förmyndare. Denna beroendeställning fortsatte (underligt nog?) även efter Alberts död 1906, beträffande Alberts änka Emma. Hon måste, de fyra år som Sven ännu levde, be denne om Alberts pengar och även redovisa för dem.

Från Albert till system Anna.

Upsala den 12 Juni 1893.

Min egen kära syster!

... Tack kära syster för ditt tålmod med mig - hvad har jag ej att tacka dig och Sven för!

I går eftermiddag gingo Godenius och jag vid tretiden med blåbandisterna med två standar och musik i spetsen ...I eftermiddag voro Godenius och jag bjudna till fröken Wickström, som du kanske vet, har grundat ett blindhem här i staden ... och talade med mycket deltagande om lilla Hildas död och stackars Mamma, om hvilken fröken Boström berättat ...

SOFIAS DÖD, ARV.

Den 25 juni 1893 dog Ebbas mor, Sofia Björkenheim.

Ebba ärvde (enligt Gösta Björkenheim 1989):

Fyra rader perlor med tillhörande agraffer af juveler.

Bronskandelabrarne och blomstervasen från ena salongsbordet.

Silfver: Ett halft dussin knifvar och gafflar, dito matskedar och dessertskedar, tre sämre skedar, en tratt, ett par ljusstakar med lyra, två strösockerskålar.

Porsliner och glasvaror: Sex par ostindiska koppar (utan galler), en mindre tekanna, två syltskålar, två större slipade karaffiner, en tredje karaffin, ostkupa med fat och ett dussin rödvinsglas.

Möbler m.m. : Ett skrifbord med stol, en trymå, två salongsfåtöljer, ett marmorbord, en säng, en salongskrona, sängkamarlampan, en äldre matta, en broderad matta och en bordduk.

Sängkläder: En röd halftagelmadrass, två dynor och ett sidentäcke.

Ett parti linnekläder.

I penningar erhöll slutligen envar dryga 26 000 mark (Multiplicera med cirka 30 till dagens kronkurs, säger Gösta B.).

Denna summa fick "omyndigförklarade Enkefru Björkman" inte själv förfoga över. Och när hade hon pärlhalsbandet? Min farmor Anna Almqvist bär det på ett fotografi.

THYRA.

Thyra Björkman var 12 år när fadern Axel dog. Vilken undervisning hon fick, om hon också sändes till pension i Schweiz, vet vi inget om. Hur reagerade hon på moderns sjukdom och vem tog hand om henne?

Thyra är den enda i den syskonskaran som jag har träffat. Tillsammans med min farbror Carl Almqvist hälsade jag på "Moster Thyra" i hennes hem på Karlavägen, 1946. Hon var 72 år - och hårt sminkad, ovanligt för en "äldre dam" på den tiden. Min farbror berättade att hon använt smink redan som ung, vilket hade väckt anstöt i

hennes kretsar. Hon hade alltid varit mån om sitt utseende, sin frisyr och sin klädsel. Tyvärr hade jag då inte en tanke på att fråga henne om hennes föräldrar eller om Görvåln.

I januari 1895 gifte Thyra sig med komministern Arvid Rydén. Han var 17 år äldre än Thyra, änklings med två barn. I detta äktenskap föddes en dotter (död 1903). Sonen Arvid föddes 1897; tre månader senare dog Thyras man. Thyra gifte senare om sig, 1912, med tandläkare Henry Wahlby. 1916 skildes de. I äktenskapet föddes en son, Gunnar

Thyra hade det inte lätt. Hennes far dog när hon var 12 år, hennes mor blev nervsjuk, själv blev hon änka vid 23 års ålder med två styvbarn och två egna barn Lilla dottern Karin dog, åtta år gammal. Jag vet att Thyras son Arvid Rydén vistades mycket i mina farföräldrars hem - men hur gick det för övrigt?.

Från Anna Åkerhielm till Anna Almqvist.

Högfors den 24 jan. 1895.

... Tack slutligen för bjudningen till Thyras bröllop! ... Jag tycker mycket om att få vara närvarande vid sådana högtider inom släkten ... Men ingen af oss kan komma för många orsakers skull ... Måtte Thyra bli verkligt lycklig ... Jag kan icke tänka mig henne annat än som ett litet "hustrubarn" som Dickens säger ...

HIAS BREV.

Här följer nu utdrag ur brev från Hia (Sophie) Björkenheim till kusinen Anna Almqvist. Hia var född år 1867 och dotter till Ebbas halvbror Robert B. Hia utbildade sig till diakonissa och uppförde med ärvda medel bl a ett barnsjukhus och ett vilohem i Helsingfors.

Sigrid (Pio) Örnmark, f. Björkenheim skrev i brev till C.Z. 2 mars 1995, bl a:
... När Hia Björkenheim ... blev föräldralös vid 14 års ålder tog gumman Taube (Sophia Björkenheim, f. Taube) hand om henne, höll henne strängt och utnyttjade henne ... Efter gumman Taubes död reste hon (Hia) till sina släktingar i Stockholm. Hon hade en mycket klen hälsa. I 40 graders feber, nästan dödssjuk i en bukhinneinflammation, fördes hon till Sofiahemmet ... Det var här i Stockholm som Hia fick impulsen till sin kristna tjänargärning. Hia hade täta kontakter med släkten i Sverige och reste rätt ofta dit för att vila upp sig ...

Hia Björkenheim hälsade gärna på i mina farföräldrars, Sven och Anna Almqvists, hem. Hia blev också införstådd med bekymren för fastern Ebba och kusinen Albert. Hia och Anna brevväxlade fram till Annas död 1924. På 1940-talet tog Annas son, Carl A., upp kontakten med Hia, och de skrev brev till varandra ända till 1950.

Från Hia Björkenheim till Anna Almqvist.

Odaterat, men måste vara 24 juni 1894.

... särskildt kan jag ej nog tacka Gud för inblicken i ert lillahem ... Ja Anna ett år har ju i det närmaste gått sedan mitt andra jordiska hem upplöstes ty i morgon är Farmors dödsdag - den 21sta åter var 12te årsdagen för min mammas död ...

Från Hia till Anna, antagligen slutet av 1894.

... Måtte nu detta sista försök med Albert lyckas, om han nu verkligen är kär och den person han fäst sig vid är värd det, så tycker man att ett år ej vore för mycket begärt att bevisa hållbarheten af hans beslut att hålla sig nyckter ...

Ja den kärleken, den kärleken. Jag tror nästan Elsa har rätt då hon säger: "Den saken begriper du inte" - Men säkert är att jag minst af allt skulle tro att Thyra skulle blifva styfemor och prestfru på LANDET. Stackars barn nog kommer styfmorskallet att kosta henne mången nu ej beräknad tår. - Att vid 21 års ålder taga hand om en 8 och 11 åring uppfostran är lite djerft. ... Thyra Rydén!! Jag måste skratta när jag tänker mig henne som gift ... Men Anna nog tycker jag ändå att om man skulle gifta sig man ej skulle vilja vara No2. - Men annars tänker jag som du och tror att just i dessa förhållanden det bästa hos henne skall komma att kväfva det sämre. Jag menar ett lungt kärleksfullt hemlif på landet...

Från Hia till Anna (1890-talet).

Helsingfors Diakonisshuset den 2dra Mars.

... Stackars Alberth som åter haft det svårt ... Få nu se huru er plan med hans Australiska resa går...

Från Lisa Cedercreutz, f. Björkenheim (syster till Ebba) till Anna.

Odaterat.

... hon bär nu namnet "syster Hia" och Diakonissanstalten tyckes riktigt blifvit hennes hem ... Att Elin gått in som sjuksköterska vid Sofiahemmet glädde mig å ena sidan, ehuru jag å den andra tycker att det är ledsamt att tänka mig Ebba så ensam...

Från Hia 1896 eller 1897.

... Huru har det varit med Alberth har hans förödmjukelsetid fått föra honom till att på allvar taga hjälp af Herren mot det onda...

ELIN.

Elins son, Bertil Lundman, antropolog, gav på gamla da´r ut sina "Minnen". Han skriver där om sin mor:

" ... På ett sommarpensionat Stockholms skärgård lärde han (B.L:s far, Fredrik Lundman) känna mamma. Hon var då kär i en präst varför inget blev av först. Med tiden återsågs de dock och en höstdag träffades de på Norrbro för att växla ringar. ... Mamma hade mellan de båda förälskelserna ägnat sig åt sociala studier. Först praktiserade hon på Sofiahemmet, ett litet aristokratiskt sjukhus på norr men sprack i sluttentamen. Därefter, efter något år, blev hon antagen på folkskoleseminariet, men orkade inte igenom den högre kursen (1898). ...

Hon var svagt begåvad även om hon hade vissa anlag för skriftställereri ... För övrigt var hon en varmhjärtad människovän som delvis i årtionden brevväxlade med sina förra pigor och hade överhuvudtaget en stor korrespondens, ännu helt bevarad. Praktiska sysslor förstod hon sig föga på och behövde pigor mm för att sköta matlagning och annat, men hon gjorde så gott hon kunde och deltog alltid vid stortvätt med flera sysslor.

Hon var rätt musikalisk och sjöng med sin vackra altröst och spelade orgel och piano. Litteratur, missromaner, läste hon huvudsakligen på engelska. Med syskonen,

systrarna Tyra och Anna och brodern Albert, som söp ihjäl sig, hade hon en god men inte särskilt livlig korrespondens. Även med sin svägerska, Alberts änka, brevväxlade hon rätt flitigt. Mamma var nästan aldrig sjuk."

STOCKHOLM 1880- och 1890-TALET.

Hur var nu det Stockholm där Ebba skulle leva? Vad jag vet är den religiösa miljön den enda som Ebba vistades i.

Folkmängden ökade från 200 000 till 300 000 på 20 år.

Realism, materialism, idealism.

Strindberg - Selma Lagerlöf.

Ståtliga, påkostade hyreshus byggdes, även "arbetarkaserner". Den fattiga befolkningen trängdes tillbaka till mörka gårdshus och fallfärdiga kåkar i stadens utkanter.

Spårvagnar (häst), telefon och elektricitet.

"Oscar II älskade sin roll som bildningslivets stormästare. Han agerade ofta, bedd och obedd, och han stöddes av en kulturbyråkrati, och en förborgerligad ämbetsmannahierarki ..." (Bernhard Tarschys).

1885 grundades Socialdemokraten, året därpå blev Branting redaktör och 1889 framträdde Sveriges socialdemokratiska parti ... och 1890 upplevde Stockholm för första gången en förstamajdemonstration.

Frihandlare och tullvänner.

Skansen och hembygdsrörelsen.

Caféer, källare och krogar. Hasselbacken, Grand Hotel och Rydbergs. Varietéer, Sveasalen, Mosebacke.

Slottsbaler, Operan.
Stockholmsutställningen 1897.

Kapell och kyrkor, bönemöten och predikningar, predikanter och pastorer.
Immanuelskyrkan, Ebeneserkapellet, Floragatskyrkan.
Ladugårdslandskyrkan = Hedvig Eleonora. Blasieholmskyrkan. Lord Radstock, C.O. Rosenius, P.P. Waldenström, G.E. Beskow.

KÄRA EBBA! NÅD OCH FRID!

När konventikelplakatet upphörde 1858, kom en våg av religiös väckelse till Sverige under inflytande från England och USA. Frikyrkoförsamlingar bildades, men även inom statskyrkan skedde en förnyelse.

Ebbas yngste bror, Edvard Björkenheim, hade under studier i Uppsala kommit i

kontakt med religiösa kretsar; Fjellstedt, Rosenius, W.Rudin, Waldenström och greve G.Lewenhaupt från Västerås. var några som påverkade honom. Edvard Björkenheim blev en andlig ledare och förgrundsgestalt i Finland.

Annastina Alkman skriver i "När gräset var grönt ... Minnen från ett Oscariskt barn-doms hem":

"Societeten hade patent på religion under 90-talet. Vanlig kyrksamhet dög inte. Beskowska kyrkan, Waldenströmare och Bernadottare ledde nya vägar till Gud för de besuttna, medan folket omhändertogs av baptisternas, metodisternas och Missionsförbundets profeter samt frälsningsarmén".

Bertil Lundman skriver om sin mormor, Ebba: "...Hustrun var tungsint och pietistisk ... År 1884 (skall vara 1886) dog han (Axel Björkman) i Wiesbaden och mormor slog sig ned i Stockholm där hon levde ett tillbakadraget liv. Hennes pietism gjorde dock att hon umgicks flitigt i kyrkliga och lågkyrkliga kretsar bl.a. hos en rik kapten Ahlberg som hade en s.k. "salongspietism". Här träffade de en pastorsadjunkt, Josef Rosenius, son till ovannämnde pietistledare, en något tvivelaktig herre. Så småningom kom Rosenius att få bo hos mormor, och mamma blev kär i honom. Det dåvarande kulturlivet i Stockholm som pappa livligt deltog i stod dem emellertid fjärran".

Stockholms stifts herdaminnen berättar om denne P.Josef Rosenius (1853-1930). Han var populär komminister i Hedvig Eleonora församling. Predikan brukade avslutas med en egenhändigt skriven dikt. Han var ogift och ett i Stockholm bekant original.

Ebbas dotter Elin blev alltså förälskad i denne man, när han en tid var inneboende hos Ebba.

Min farbror Carl Almqvist anförtrodde mig en gång viskande: - Moster Elin blev förförd av en präst!

Angående kapten Ahlberg:

Bankdirektören, f.d. kapten John Ahlberg höll "Salongsmöten" var fjortonde dag i olika hem efter inbjudan på kort. "Han var en strålande kristen, som i tid och otid vittnade om den lycka han funnit i Gud."

SJUK.

Karin Johannisson skriver i DEN MÖRKA KONTINENTEN, kvinnan, medicinen och fin-de siècle:

" Sedan 1800-talets andra hälft är historien fylld av berättelser om den klena kvinnan, den sjukliga kvinnan, hustrur, mödrar och döttrar som tillbringar dagar, månader och hela liv i sängen. ... Kvinnan har tilldelats en sjukroll. ... I en tillvaro präglad av social och existentiell brist har kvinnan kunnat välja sjukdom som en väg att hantera livet....

Klimakteriet ansågs inträda mellan 46:e och 52:a året ...

Att depressiva tillstånd var vanliga - produkter av kulturella och sociala strukturer lika mycket som av fysiologiska förändringar - är ett rimligt antagande. I övergångs-åldern synliggjordes ju också kvinnokroppens hela förslitning; kvinnan över 40 ansågs redan på väg in i "gumåldern"...

Kopplingen mellan kvinnlighet och galenskap har alltid varit stark. Sjukrollen kan tolkas som en sådan aktiv reaktion, en strategi för synliggörande och protest.

Sjukdom blev en möjlighet att uttrycka otillfredsställelse, vrede och smärta... Under sjukdomstiden är hon befriad från ordinarie krav, ansvar och förväntningar, och sjukrollen får prioritet över andra sociala roller (t.ex. hustru, mor, dotter)... När den dramatiska, romantiska eller sofistikerade sjukrollen förvandlades till depression var vinsterna borta. Kvar blev bara tröttheten, gråheten...

Men också här är klassperspektivet centralt. I landsbygdens utsläpade kvinnoliv fanns tröttheten ständigt närvarande av helt andra skäl, långt från undersysselsättning, tomhet och sofistikerad leda... Jordbrukarhustrun och arbetarkvinnan ansågs vara av ett annat virke. De förväntades arbeta lika oförtrutet som vanligt trots graviditeter, menstruationer och överansträngning."

"Ebba har blivit så fet - hon bara sitter", skrev en av hennes svenska svågrar till släktingarna i Finland.

På 1870-talet kastade sig Tolstojs Anna Karenina framför tåget. År 1879 lämnade Ibsens Nora sitt "Dukkehjem", och 1888 tog Strindbergs Fröken Julie livet av sig.

SLUTET.

Det är den 10 maj 1898 på Östermalm i Stockholm. I sitt rum i våningen Villagatan 3 sitter Anna Almqvist och ammar sin son Carl, två månader gammal. Han är hennes femte barn; fem barn på nio år.

I Humlegården blommar vårens alla blomster - krokus, scilla, pärlhyacinter och påskliljor. Alla träd har sin nya skira grönska. Lönnarnas blommor doftar honung.. Människorna som promenerar där ler mot varandra och mot den välsigade vårsolen.-

Där går barnsköterskan med Anna och Sven Almqvists Gustaf, sex år, och Daniel, tre år. Gossarna springer och hoppar och leker. Daniel drar en liten trähäst efter sig. De äldre syskonen Lennart och Agnes är i sina skolor.

Ett kvarter från Humlegården, Brahegatan 30, bor Ebba Björkman, född Björkenheim. Det är en mörk och trång gata. Våningen har sex rum: förmak, sal, sängkammare, frökens rum och ett gästrum åt gården. Dessutom kök, jungfrukammare och tambur.

I förmaket finns ett gammalt piano. Den hemmaboende dottern, fröken Elin, spelar på det ibland . Men idag är pianot tyst. På ett runt bord står en vas med vissna narcisser.

I sängkammaren ligger Ebba livlös på sängen. De vita gardinerna vid de två fönstren fladdrar sakta.

Ett tänt ljus i en silverstake står på nattduksbordet.

Familjen Almqvists husläkare, doktor Tor Lamberg, skriver ut dödsattesten: Död i hemmet. Dödsorsak: "Insania. Nomenklatur Nr 46".

Brev från Hia Björkenheim till kusinen Anna Almqvist. Slutet av 1890-talet.

... Vet du Anna, jag har så ofta tänkt att man med faster Ebba ej får dömma så strängt, ty man vet ej hvilka skefva intryck som hon fått under sin sjukdom då den var svårare, ej hvilka oförätter hennes fantasi har låtit henne lida och äfven om hon blefve fullt frisk kommer troligen en mängd af dessa inbillningsfoster att kvarstå såsom något verkligt och hon kommer att behöfva Guds särskilda nåd för att kunna förlåta hvad hennes inbillning har låtit henne lida. Och Anna du måste älska henne - älska henne såsom varande en sjuk olycklig människa - älskande henne såsom varande DIN moder, utan hvilken intet af all den lycka du har, och fått och kommer att få smaka i detta lifvet ... hvad betyder då i bredd med detta den ovänlighet du tycker dig direkt fått lida ...

Så är berättelsen om Ebba Björkman, född Björkenheim slut. Men har den verklig- en något slut? Vi alla, omkring 90 personer, några redan döda, de flesta i högsta grad levande, vi som härstammar från Ebba - vi har ju någon eller några gener från henne, på gott och ont.. Vi blir allt fler. Om ytterligare 100 år är vi många. Men vi lever annorlunda liv i en annan tid.

" - Jag kunde inte nå dem nu. Tiderna är slutna rum. Det finns inga dörrar mellan dem." (Kerstin Ekman i Du gör mig levande igen, 1996).

42
PERSONER.

EBBA Lovisa Sofia Björkenheim (1844-1898)
g AXEL Fredrik Björkman (1833-1886)

Barn:

Albert (1863-1906) g1 Hilda Andersson (1871-1892)
g2 Emma Johansson (1869-1949)

Anna (1864-1924) g Sven Almqvist (1855-1910)

Elin (1861-1941) g Fredrik Lundman (1855-1941)

Thyra (1872-1874)

Thyra (1874-1967) g1 Arvid Rydén (1857-1897)
g2 (1912-1916) Henry Wahlby (1887-1944)

EBBAS föräldrar:

Lars Magnus Björkman, adlad Björkenheim, (1793-1869)
g1 Wilhelmina Bergenheim (1801-1840)
g2 Sofia Taube (1816-1893)

EBBAS syskon:

Halvsyskon:

Sofia Björkenheim-Aminoff (1822-1904)
Mathilda " -Walleen (1827-1855)
Anna " -Walleen (1833-1862)
Robert Björkenheim (1835-1878)

Helsyskon:

Axel Björkenheim (1843-1907)
Aline " -Cronhielm (1846-1929)
Louise " -Cedercreutz (1848-1921)
Sigrid " -Alströmer (1852-1932)
Edvard Björkenheim (1856-1934)

(Fem små pojkar Björkenheim döda som barn).

AXELS föräldrar:

Axel Ulrik Björkman (1797-1855)
g Marie Antoinette Norlin (1805-1876)

AXELS syskon:

Eugénie Björkman-Almqvist (1828 -1903)
Josephine " -Åkerhielm (1829-1908)
Augusta " -Silfverstolpe (1830-1912)
Bengt Magnus Björkman (1832-1907)
Fransiska (Fanny) " -Ekenstierna (1837-1910)
Ernst Edvard Björkman (1839-1917)-

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Muntlig tradition. Brev.

Högforsarkivet (KB).
Riksarkivet.
Stockholms stadsarkiv.
Stockholms stadsmuseum.

Annastina Alkman: När gräset var grönt. (Stockholm 1965 Bonniers)

Carl Almqvist: Muntliga berättelser. Kåseri.

Sven Almqvist: Ludvig Theodor Almqvist 1818-1884. En minnesteckning. (Uppsala 1984 A&W)

Gösta Björkenheim: Lars Magnus Björkenheim och hans ättlingar. (Helsingfors 1990)

Magnus Björkenheim: Bergsrådet Lars Magnus Björkenheim. (Helsingfors 1961)

Helmi Gulin: Edvard Björkenheim, ungdomsår och kristen gärning. (Söderströms 1954)

Karin Johannisson: Den mörka kontinenten. (Stockholm 1994 Norstedts)

Bertil Lundman: Glimtar ur ett långt liv. (Bertil Lundmans antropologiska institut 1991)

Bertil Risveden: 500 år på Görväln. (Järfälla kommun 1991)

Angela Rundquist: Blått blod och liljevita händer. (Stockholm 1989 Carlssons)

Alice Quensel: Äldsta dotter. (Stockholm 1958 WW)

Finländskt herrgårdsliv. En etnologisk studie över Karsby gård i Tenala. (Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors 1978)

Historia kring Stockholm. Från frihetstiden till sekelskiftet. (Stockholm WW 1967)

Nordisk familjebok, 2:a uppl.

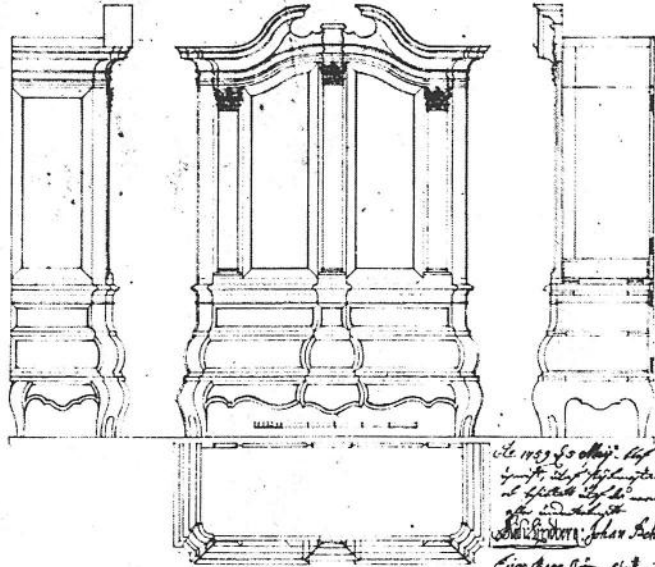
Stockholms stifts herdaminnen.

Svenska miljonärer, band 5 (1900)

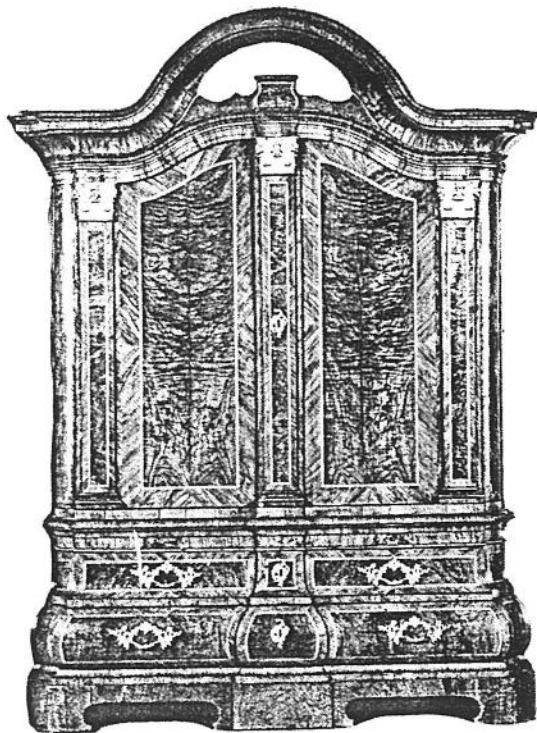

Görväls slott

Sveulvar Levander -84

Die 1799 so eben: Kay. K. u. K. Hofkammer
für die Hofbibliothek in Wien
auf Veranlassung des H. Hofraths
Herrn Johann Schreyer
Erfinder des in Wien
Gebräuchlichen Schreyerischen
Johann Schreyer
Gebrüder in Wien

Nr 12 J. Grøndahl

PALLANZA.

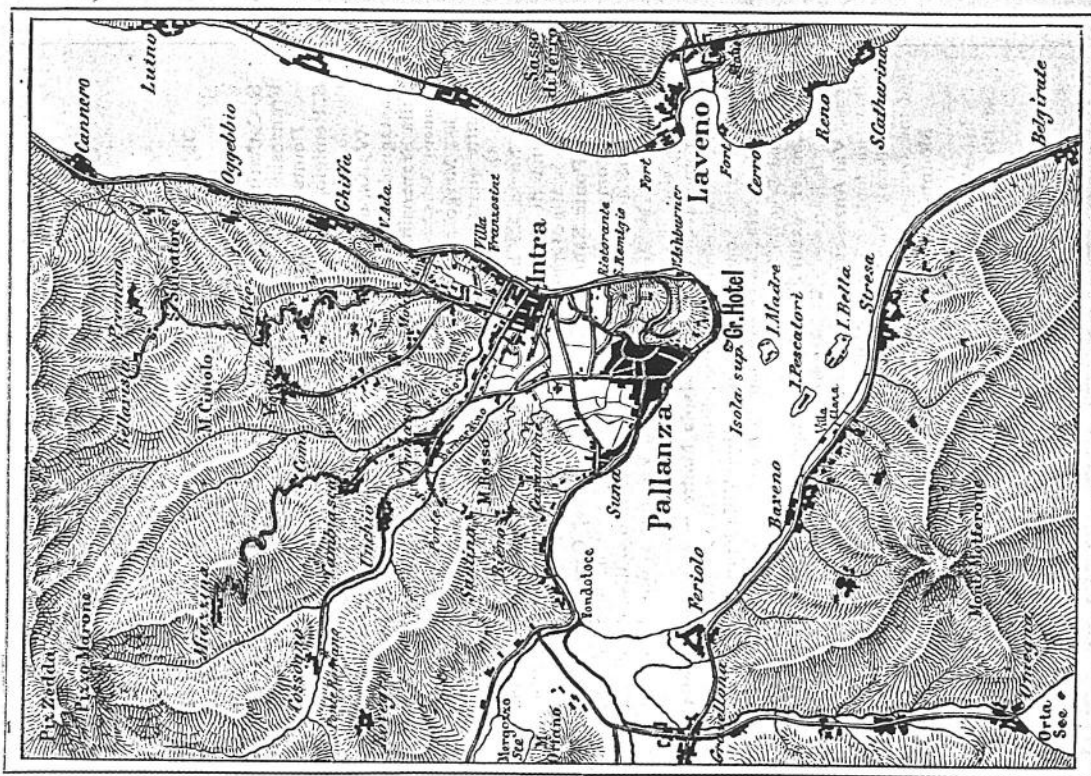
633 feet above the sea.

Pallanza, situated in a sheltered position at the beginning of the western bay of the Lago maggiore, under the hill Castagnola, a promontory projecting towards the South, is one of the prettiest spots, and at the same time its climate is one of the pleasantest and healthiest, in the whole of Italy.

Overlooking the three arms of the lake with the enchanting Borromean islands dreamingly lying in the foreground, Pallanza commands a series of unrivalled views over the most charming and most gracefully varied lake-scenery, in everchanging hues of brilliant colouring, framed with the most effective and imposing alpine scenery; here a picture of eternal spring in bright sunshine, sweet, balmy air and gardens of almost tropical luxuriance — there a polar scene with the wildness of icefields and never melting snows in sublime majesty, — the whole crowned with a brilliant azure sky and bathed in a warm blue haze, that softens in a marvellous way the greatest contrasts into a divine harmony full of sweetness and poetry.

Since the construction of the Grand Hotel Pallanza (1870) the little town, till then hardly ever visited, has become so pleasant to live in, that it is now possible to enjoy all the beauties of Lago maggiore at any season of the year; and all the advantages of its position, natural beauty, and climate have already made Pallanza the place, where travellers, on their way to and from Italy meet and rest, while a good many of them remain the winter, and even 2 or 3 seasons of the year.

Though the fashionable amusements of a town are rare, Pallanza has its own attractions. Those who love and enjoy nature and its beauties, and like to live amidst them; those in search of a comfortable and most poetical place of rest will find this a delightful resort at any time of the year. Those who have lived long in India or Australia; or have become delicate in health, and wish to avoid in a genial climate with a pleasant homelike companionship the cold and damp of northern winters or the inevitable changes of an English spring — find in Pallanza, and especially in the Grand Hotel, an unusually great number of circumstances combining to make this place a paradise of comfort and repose, amply recompensing the loss of the fashionable excitements of a town, which have to be given up voluntarily or involuntarily for the time. One of the chief attractions of Pallanza is its wonderful vegetation. Nearly all the gardens are full of tropical and subtropical plants and trees, flourishing here as well as in their original home. The great collection of beautiful specimens, growing in the extensive gardens of the Grand Hotel in the open air, is the very best proof of the mild and equable climate of this well sheltered district. Among others, Camellias deserve especial mention. Nowhere in Europe do they grow in such abundance and so luxuriously; even in Japan, their home, they are hardly seen in such variety and perfection. Many of them are in bloom from October through the whole winter, but their great season is in March. As for wild flowers there are few places equal to this, perhaps none to surpass it.

Carriage-roads.

Ebba Björkenheim.

Anna, Elin och Albert Björkman
omkring 1870.

Portrait
O. WELTI, PHOT.

Album

RUE ST. FRANÇOIS, 20

Thyra Björkman

Anna och Elin Björkman
i pension i Schweiz.

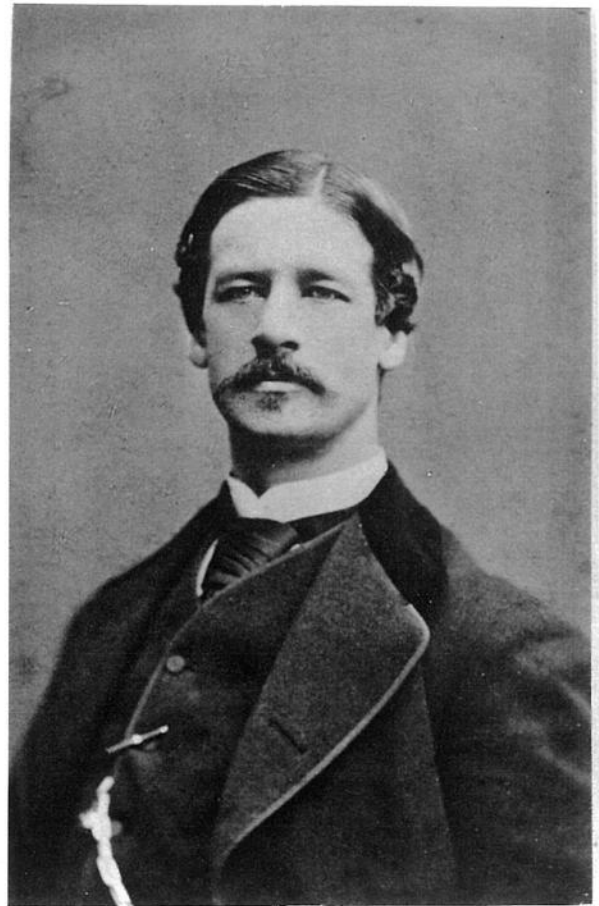
Herr Axel Björkman.

Fru Ebba Björkman
f. Björkenheim.

Anna Björkman och Sven Almqvist
nyförlovade 1887.

Axel Björkman

